

Det aktiebolagsrättsliga vinstsyftet i ett hållbart samhälle

– Kan vinstsyftet förenas med CSR?

Madeleine Prabert

Kandidatuppsats i handelsrätt

HARH12

Höstterminen 2015

Handledare

Niklas Arvidsson

LUNDS UNIVERSITET
Ekonomihögskolan

Innehållsförteckning

Förkortningar	5
Förord	6
Sammanfattning	7
1. Inledning	8
1.1 Ämnesbakgrund	8
1.1.1 Aktiebolagets grundprincip	10
1.1.2 Problem med dagens målformulering	10
1.2 Syfte och frågeställning	11
1.3 Metod	12
1.3.1 Rättsdogmatisk metod	12
1.3.2 EU-rättslig metod	13
1.3.3 Ekonomisk metod	13
1.4 Material	14
1.5 Avgränsning	15
1.6 Disposition	16
1.7 Forskningsläget	16
2. Vinstsyftet	18
2.1 Aktiebolaget som bolagsform	18
2.1.1 En historisk tillbakablick av ABL	19
2.2 Vinstsyftets juridiska ramverk	20
2.2.1 Vinstsyftets funktion	21
2.2.2 Lagförarbeten med vinstutdelningsbegränsningar	22
2.2.3 Amerikanskt rättsfall: Dodge vs. Ford (1919)	23
2.3 Olika aktieägarmodeller	24
2.3.1 Den Traditionella aktieägarmodellen	24
2.3.2 Intressentmodellen	25
2.4 Skilda tolkningar av vinstsyftet	26
2.4.1 Bergström och Samuelsson	26
2.4.2 Rolf Skog	29
2.4.3 Göran Ohlson	30
2.4.4 Beate Sjäffjell	32
3. CSR, Corporate Social Responsibility	34
3.1 Vad menas med begreppet CSR?	34
3.2 Internationella riktlinjer och standarder för CSR	35
3.3 Utökad redovisningsstandard inom EU	36
4. Ekonomisk teori	38
4.1 Negativa externaliteter	38
4.2 Redovisningstermer	40
4.3 Goodwill	41
4.4 Självreglerande CSR med "word of mouth"	41
5. Förslag på möjliga förändringar - "De lege ferenda"	42
5.1 Pluralistisk målformulering, reglerad aktieutdelning eller ...?	42
5.1.1 Bolagens disponering av vinstmedel	42
5.2 Hårdare CSR-granskning av aktiebolagen	43

6. Vinstsyftets beaktande av CSR och ekonomisk teori	45
6.1 Volkswagen	45
6.2 Ett exempel med två liknande varuföretag med olika CSR-tankegång	46
6.2.1 Aktiefbolag med CSR	47
6.2.2 Aktiefbolag utan CSR	47
6.2.3. Summering av exemplet	48
6.3 Hur CSR hanterar negativa externaliteter	49
7. Kritiskt reflekterande analys	50
7.1 CSR-redovisning	50
7.2 Naiva bolagsledningar	50
7.3 Dyrare för konsumenten men bättre anseende	51
7.4 Skadestånd	52
7.5 Etik och moral	52
8. Slutsatser	53
Summary	55
Käll- och litteraturförteckning	56

Förkortningar

AB = Aktiebolag

ABL = Aktiebolagslagen (2005:551)

CSR = Corporate Social Responsibility

DS = Departementsstencil

EU = Europeiska Unionen

FN = Förenta Nationerna

GRI = Global Reporting Initiative

HD = Högsta Domstolen

ILO = International Labour Organization

OECD = Organisation for Economic Co-operation and Development

Prop. = Proposition (Allmän och special motivering)

SOU = Statens Offentliga Utredningar

UB = Utskottsbetänkande

VD = Verkställande direktör

Förord

Tack för en lång men givande och fantastiskt rolig universitetsresa som nu avslutas!

Jag vill rikta ett varmt tack till professor Per Samuelsson och universitetslektor Amanda Sonnerfeldt för att ni tog er tid att dela med er av era kloka tankar och kunskaper om det aktiebolagsrättsliga vinstsyftet samt CSR redovisning. Stort tack till min handledare Niklas Arvidsson som gett mig värdefulla tips och vägledning under resans gång. Jag vill även rikta ett varmt tack till studievägledare Sofia Rosendahl vid Institutionen för Handelsrätt för allt stöd och all hjälp med att sy ihop min utbildning till en examen. Slutligen ett stort varmt tack till min kära tålmodiga familj och min pojkvän som stöttat mig under hela processen. Examensarbetet har varit en utmaning som spretat åt många håll och kanter men som tillslut lyckads ta form och bilda den här tvärvetenskapliga associationsrättsliga uppsatsen inom såväl juridik som ekonomi. Nu ligger den framför mig och jag kan inte vara annat en nöjd. Det har varit en tuff men oerhört intressant resa och jag har lärt mig så mycket, inte minst om aktiebolag och CSR.

Nytt år, nya möjligheter. 2016 ligger framför mig när jag äntligen lämnar universitetsvärlden bakom mig och blickar framåt. Med en ekonomexamen med handelsrättslig inriktning från Lunds universitet i bagaget är jag ladda och redo för att möta aktiebolagen ute i näringslivet. Med glädje ses vi där!

Väl mött,

Madeleine Prabert

Lund den 24 januari 2016

Sammanfattning

Hur förhåller sig vinstsyftet till målet om hållbar utveckling? I denna uppsats utreds vad det aktiebolagsrättsliga vinstsyftet innebär utifrån 3 kap. 3§ ABL och hur det förhåller sig till ekonomiska begrepp som CSR (Corporate Social Responsibility) och negativa externaliteter. Uppsatsen syftar också till att undersöka hur gällande lagstiftning eventuellt kan vidareutvecklas för att företag ska ta ett större samhällsansvar.

I massmedia är det inte sällsynt att vi kan ta del av bolagsskandaler där bolagen fattar kortsiktiga beslut på bekostnad av miljön. Ett exempel är Volkswagens utsläppsfusk i höstas. Med hänsyn till att ett enda aktiebolag kan ha ett marknadsvärde som överstiger länders BNP är det nödvändigt att de tar sitt ansvar vad gäller hållbarhetsfrågor som CSR. Med det menas att bolagen inte bara agerar ur ekonomisk synvinkel utan också utifrån miljö och sociala frågor.

Min slutsats är att bolagen bör ta ansvar för såväl egen del som för samhället. Detta medför på sikt ökade vinster eftersom fler investerare, långgivare samt konsumenter efterfrågar denna typ av bolag. Vinstsyftet förenas därmed med CSR. För att dessa intressenter ska kunna utvärdera bolagens hållbarhetsarbete behöver granskningen av sådant arbete utvecklas likt den som påbörjats i och med EU-direktivet, 2014/95/EU, om hållbarhetsrapportering.

1. Inledning

För att vinna guldmedaljen och ta hem den maximala vinsten krävs en enorm satsning som kräver mycket kunskap, träning och tydliga regler att följa. För att nå hela vägen fram tvingas man hushålla med resurserna och samtidigt satsa och lägga fokus på rätt saker. Detta gäller såväl när man ligger i löparspåret eller springer 800 meter på OS, som när man driver ett aktiebolag. Gemensamma nämnaren är att alla vill uppnå maximal vinst. Resan dit ser olika ut men vissa vägar kan vara mer lönsamma och hållbara i längden.

1.1 Ämnesbakgrund

Det hör inte till ovanligheterna att media allt oftare kan rapportera om nya bolagsskandaler. Skandalerna skiljer sig givetvis åt från fall till fall men att det alltmer tycks kretsa kring frågor som berör miljö eller mänskliga rättigheter verkar vara en röd tråd. Under hösten har vi kunnat ta del av storföretaget Volkswagen som har manipulerat miljötester för att klara avgaskraven, i syfte att öka sin vinst genom att visa falska utsläppsresultat. När det handlar om vår i särklass vanligaste bolagsform, aktiebolaget, och förekomsten av skandaler inom näringslivet, för det diskussionen vidare till det aktiebolagsrättsliga syftet, nämligen vinstsyftet.

På Lucia 2015 rapporterade Dagens Nyheter att Martin Shkreli's företag köpte rättigheterna till aidsmedicinen Daraprim och valde att höja priset med över 5000 procent. Nu planerar finansmannen att agera på liknande sätt för ännu ett livsviktigt preparat. Allmänheten har reagerat på detta och Shkreli blev snabbt en av nätets mest hatade personer. Han försvarar prishöjningen genom att säga att: *"Mina aktieägare förväntar sig att jag ska göra så stor vinst som möjligt."*¹ Hedgefondshandlaren menar på att det är sanningen även om man inom hälsovården är rädd för att säga det och Shkreli nämner också att han avser att maximera vinsterna.²

Detta är ett tydligt exempel på en skandal som kratsar kring vinstsyftet. Men det finns fler. I takt med att media rapporterar om skandalerna så blir vinstsyftet alltmer

¹ DN, Nords 2015-12-13.

² DN, Nords 2015-12-13.

omdiskuterat. Det för oss också in i debatten om CSR (Corporate Social Responsibility) som blivit ett välanvänt uttryck de senaste åren. För bara 20 år sedan var det nästan ingen som visste vad det var men nu omnämns det vardagligen i media och är ett vedertaget uttryck inom näringslivet. Huruvida aktiebolagen bör ta ett större ansvar gällande CSR och hur man i så fall kan reglera detta är frågor som diskuterats.

I november skrev Anders Cervenka en debattartikel rörande finansbranschen och klimatet, *"Finansbranschen har länge gäspat åt klimatfrågan. Nu sker ett snabbt uppvaknande. En viktig insikt är att det räcker ganska långt med att bara sköta sitt jobb."*³ Cervenka beskriver hur CSR inte längre är "flum" utan något som måste tas på allvar. Storbritanniens centralbankschef Mark Carney förklarade det som att *"(...) klimathotet är en fråga om finansiell stabilitet"*⁴ vilket väckte uppmärksamhet fast att det borde vara en självklarhet menar Cervenka. Det har börjat röra sig åt rätt håll men fortfarande är det bara en liten del av allt investerat kapital som tar hänsyn till klimatriskerna. Tusentals miljarder fortsätter att pumpas in i tillgångar som förvärrar problemen. Privata investeringar behöver backa upp för att klimatmötet i Paris ska kunna göra skillnad. Cervenka nämner avslutningsvis att om småspararna lade lite av den tid som de spenderar på att "lägga äggskalen i komposten" till att investera pengar hos bolag som sköter sitt jobb så skulle det kunna leda till klimatförbättringar samtidigt som det gynnar privatekonomin. Han sår också ett frö om att vissa finansprodukter i framtiden kanske borde förses med en varningstext likt denna; *"Obs, denna fond kan orsaka jordens undergång. Detta kan påverka din avkastning negativt."*⁵

Denna artikel förde tankarna till klimattoppmötet i Paris som ägde rum i december 2015 och var ett viktigt möte i en svår tid. Det påverkade hela världen, länder, företag, privatpersoner och inte minst vår miljö. Eftersom företagandet utgör en stor del av samhällsekonomin har bolagen stor möjlighet att påverka de globala utmaningarna. Ett möjligt styrmedel för att få bolagen att ta större ansvar skulle kanske kunna vara målfunktionen hos Sveriges i särklass vanligast bolagsform, det aktiebolagsrättsliga vinstsyftet.

³ SvD, Cervenka 2015-11-28.

⁴ SvD, Cervenka 2015-11-28.

⁵ SvD, Cervenka 2015-11-28.

1.1.1 Aktiebolagets grundprincip

Aktiebolag är den i särklass största bolagsformen i Sverige. Med cirka en halv miljon registrerade aktiebolag är det oerhört centralt att lagstiftningen är välformulerad och heltäckande.⁶ En av de mest betydelsefulla paragraferna i aktiebolagslagen (ABL) är aktiebolagets syfte, som nämns i 3 kap. 3§ ABL. Att aktiebolaget i dagens moderna samhälle bara har ett vinstsyfte kan anses vara problematiskt och något som bör ifrågasättas och utredas.

Vinstsyftet är aktiebolagets exklusiva beslutskriterium. Få saker är så självklara och grundläggande inom företagsekonomi och juridiken som att aktiebolag skall sträva efter att generera vinst till sina aktieägare. Hela konceptet med aktiebolag är att aktieägare satsar pengar i bolaget i förhoppning att det ska bli en lönsam investering i form av värdestegring och aktieutdelning. Detta är en grundprincip som har stått sig ända sedan vinstsyftet första gången nämndes i aktiebolagslagen 1895.

1.1.2 Problem med dagens målformulering

Kritiken mot vinstsyftet har legat i att det inte går att förena med företagens samhällsansvar och att ansvaret då måste ge vika.⁷ Dagens lagstiftning är formulerad utifrån att vinstsyftet alltid är gällande, såvida inte något annat är inskrivet i bolagsordningen. Det är bara det som står skrivet i ABL alternativt i bolagsordningen som är bolagsrättsligt bindande. Detta är ingen nyhet för bolagen. Därför kan vi se bolag som lägger ut texten i årsredovisningar och diverse andra dokument om hur bra företaget är på att arbeta med hållbar utveckling (CSR) etcetera. Problemet med det här systemet är att bolagen mycket väl är medvetna om att dessa handlingar inte har någon bolagsrättslig verkan. Det betyder att bolagen kan marknadsföra diverse goda avsikter i syfte att förbättra sin goodwill, utan att behöva agera.

Problemet är hur vi får bolag att agera på ett ansvarsfullt och hållbart sätt. Krävs det rent av ett annat syfte, hårdare sanktioner eller en annan lagstiftning. Skulle ett förändrat syfte bara riskera att aktieägarna inte längre vill investera i bolagen.

⁶ Bergström & Samuelsson 2015 s.17.

⁷ Bergström & Samuelsson 2015 s. 23.

Majoriteten av befolkningen tros värna om vår miljö och mänskliga rättigheter. Frågan är hur man kan försäkra sig om att bolagen agerar på samma ansvarsfulla sätt. Det företagen själva marknadsför är en indikation på bolagets inställning men alltför vag och ojämförbar mot andra aktiebolag för att man ska kunna använda det som värderingsmått. Det finns i princip lika många sätt att marknadsföra som det finns företag i världen så via den kanalen är det alltför mycket som döljs "bakom kulisserna". Bolagen tenderar att framhäva det de gör bra och mörka det som de vet inte uppskattas av allmänheten. Hur ska vi då få företagen att ta sitt sociala ansvar och agera på ett mer hållbart, miljövänligt, etiskt och mänskligt sätt?

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att utreda vad det aktiebolagsrättsliga vinstsyftet innebär utifrån dagens lagstiftning och hur det förhåller sig till önskemålet om ett mer hållbart samhälle. Vidare syftar uppsatsen till att undersöka hur gällande lagstiftning eventuellt kan vidareutvecklas för att företag ska ta ett större samhällsansvar. Målsättningen är att ta reda på vad som skulle kunna göras för att få företagsledningar att driva aktiebolag på ett ännu mer ansvarsfullt sätt där de även beaktar morgondagens intressen, för såväl samhället som bolaget.

Om aktiebolagets syfte ska förenas med CSR och de numera grundläggande målen om hållbar utveckling torde ett ifrågasättande av 3 kap. 3§ ABL vara nödvändig, eftersom bestämmelsen tillkom i en tid då diskussionen om hållbarhet inte existerade. För att förstå hur bolagen agerar krävs en helhetsanalys där såväl ekonomin som juridiken diskuteras tillsammans. Syftet är således även att ur ekonomisk synvinkel studera om ett beaktande av CSR är en lönsam investering och därigenom kan anses vara förenligt med vinstsyftet.

- *Vad avses med vinstsyftet och dess handlingsutrymme i 3 kap. 3§ ABL idag? (De Lege Lata)*
- *Bör man förändra eller expandera vinstsyftet? (De Lege Ferenda)*
- *Hur förhåller sig vinstsyftet till ekonomisk teori?*
- *Går ABL:s vinstsyfte att förena med en global hållbarhetsutveckling och CSR?*

- *Hur får man aktiebolagen att ta ett större samhällsansvar med hänsyn till rättsdogmatisk- samt ekonomisk metod?*

1.3 Metod

I min uppsats har jag utgått från den svenska aktiebolagslagens 3 kap. 3§ för att sedan med hjälp av huvudsakligen rättsdogmatisk metod utreda och författa min uppsats. För att kunna besvara frågeställningarna är det inte uteslutande rättsdogmatisk metod som används. Den juridiska metoden ska kompletteras med ekonomisk teori och metod, såväl nationalekonomisk som företagsekonomisk. Den nationalekonomiska består huvudsakligen av mikroekonomisk teori medan den företagsekonomiska består av CSR och redovisningsteori. Jag har även gjort en utblick i den EU-rättsliga metoden då jag studerat för uppsatsen relevanta EU-direktiv.

1.3.1 Rättsdogmatisk metod

Den *rättsdogmatiska metoden* fastställer gällande rätt, de lege lata, genom att beskriva och systematisera rätten. Inom den rättsdogmatiska metoden använder man lag, förarbeten, prejudikat (även europarättsliga) samt doktrin som rättskällor som är relevanta för analysen. Det är en kvalitativ metod som är en form av rättsvetenskaplig metod.⁸

Rättsvetenskaplig metod är ett vidare begrepp som inkluderar *rättskälleläran* som brukas för att analysera gällande rätt med hjälp av relevanta rättskällor som skall, bör och får användas och *juridisk metod* som ger olika aspekter på faktahantering, dess relation till rättskällorna samt tolkning av en rättsregel. Argumentation står i centrum för ett typiskt rättsvetenskapligt arbete. Insikter från andra vetenskaper kan ingå. Man kan säga att i stort sätt alla metoder som kan brukas för att öka kunskapen om rätten är rättsvetenskaplig i den mån som ett juridiskt perspektiv ingår i ansatsen.⁹

För att kunna analysera rätten har jag utvidgat min metod och även använt mig av *rättsanalytisk metod*. Detta för att min uppsats har ett vidare syfte än den dogmatiska

⁸ Sandgren (2015) s. 43.

⁹ Sandgren (2015) s. 40-42.

och då blir även andra källor relevanta för den positiva och kritiska analysen.¹⁰ Jag har även i min frågeställning en ansats om att förändra rätten, de lege ferenda. Därmed kommer jag även in i den *rättspolitiska metoden* som har till syfte att analysera om rätten bör förändras för att bli bättre.¹¹

1.3.2 EU-rättslig metod

Den EU-rättsliga metoden har använts för att kunna jämföra EU:s syn på bolagsrätten. EU-rätten implementeras i svensk rätt och måste därför studeras för att få en bra helhetsbild. Jag har använt mig av EU-rätten då jag studerade direktivet om hållbarhetsrapportering och mångfaldspolicy som ska implementeras i svensk lagstiftning 1 juli 2016.

1.3.3 Ekonomisk metod

Juridiken och ekonomin är inom den akademiska världen två skilda utbildningar. Så ser det inte ut i samhället. Inom näringslivet finns det inte många bolag som fungerar utan antingen det juridiska eller det ekonomiska perspektivet. Det finns dock en ingång som sammankopplar dessa två centrala delar även inom universitetsvärlden, nämligen handelsrätt, engelskans "Business Law". Juridiken är komplex och kräver ofta en mer tvärvetenskaplig syn på problematiken, inte minst inom associationsrätten för att kunna få en rättvisande helhetsuppfattning. I min examensuppsats kommer jag därför att länka samman dessa två ämnesområden till en tvärvetenskaplig handelsrättslig uppsats. Den ekonomiska delen kommer att bestå av såväl nationalekonomi som företagsekonomi. Inom den nationalekonomiska metoden kommer jag att behandla mikroekonomisk teori. Begrepp som negativa externaliteter behandlas. I den företagsekonomiska delen kommer jag att behandla området CSR samt affärsredovisning. Med detta sagt förstår ni varför jag valt att behandla båda delar, såväl juridiken som ekonomin, för att få en verklighetsförankrad, helhetstänkande handelsrättslig examensuppsats.

¹⁰ Sandgren (2015) s. 45-46.

¹¹ Sandgren (2015) s. 47-48.

1.4 Material

Inom juridiken använder man sig av vissa centrala rättskällor när man studerar ett samhällsproblem. De mest centrala rättskällorna är lagen och dess förarbeten, som inkluderar undernivåerna utredningsbetänkande (SOU), lagrådsuttalande, proposition och utskottsbetänkande (UB).¹² Inom mitt val av ämne saknas det prejudikat från HD i stor utsträckning. Det finns varken förarbeten eller HD-domar som utreder vinstsyftet. Det enda som sägs i rättsfallen i övrigt är att man inte får frångå vinstsyftet. I ett välkänt rättsfall från USA, Dodge vs. Ford 1919, omtalas vinstintressets negativa påverkan på samhället men detta rättsfall kan knappast anses vara en rättskälla i Sverige. Propositioner, framförallt Prop. 2004/05:85 Ny aktiebolagslag, och lagkommentarer för 3 kap. 3§ ABL har jag läst och tolkat men förutom dessa är det mestadels doktrin som preciserat vinstsyftet. Författare av doktrinen är bland annat Bergström, Samuelsson, Arvidsson, Skog, Ohlson och Sjäfjell. Viktigt att beakta är att Bergström, Samuelsson, Arvidsson och Skog är av samma uppfattning avseende vinstsyftet. Göran Ohlsons avhandling är den enda, mig veterligen, som gjorts om det aktiebolagsrättsliga vinstsyftet. Då materialläget ser ut som det gör är det därför till stor del doktrin som ligger till grund för min uppsats för att förstå och tolka vinstsyftet.

Förutom ovanstående material har EU-rättsliga direktiv som ska implementeras i svensk rätt varit relevanta. Det är betydelsefullt för att handel och transaktioner skall kunna fungera smidigt även över nationsgränserna i EU. Olika internationella riktlinjer för CSR har diskuterats för att se vilka internationella överenskommelser som är tillämpliga. Utöver detta har diverse vetenskapliga artiklar samt aktuella debattartiklar och bolagsskandaler även används. Jag fick möjligheten att intervjua professor Per Samuelsson och universitetslektor Amanda Sonnerfeldt vid Lunds Universitet och ta del av deras specifika kunskap i ämnena aktiebolagsrätt samt CSR-redovisning. Dessa intervjuer har ökat min förståelse för ämnena men inte legat till grund för min analys.

Bolagsordningen anses vara en sekundär rättskälla inom aktiebolagsrätten. Den är bindande för bolaget men har en underordnad ställning i jämförelse med ABL. ABL kräver dock att Bolagsordningen tar ställning till vissa specifika frågor. Bolagsordningen

¹² Sandström (2012) s. 28.

får rättslig verkan i den mån som ABL och annan författning tillåter.¹³ Syftet med aktiebolaget är en fråga som får regleras i bolagsordningen med bindande rättslig verkan. Därav har jag studerat bolagsordningar för att se hur de är utformade i praktiken.

1.5 Avgränsning

Jag har valt att varken göra en utblick eller komparativ studie i andra länders bolagsrätt då detta skulle bli alltför omfattande. Det finns så många bakomliggande orsaker och historia till varför ett lands lag är utformad som den är att det i princip är omöjligt att göra en komplett komparativ studie utan att bosätta sig i landet. Därav ansåg jag att det inte skulle tillföra uppsatsen något om man inte hade det som enda utgångspunkt. Ett EU-perspektiv finns dock med i uppsatsen.

När man talar om bolagsvinster så har beskattningen också en central betydelse. Hur mycket skatt bolaget måste betala påverkar direkt hur stor vinsten blir. Detta är en viktig fråga och ett annat bra uppsatsämne, men jag kommer inte att beakta skattefrågan i min uppsats då det blir alltför omfattande.

Det finns tre spärrar i ABL som fortfarande måste tillgodoses och beaktas även om bolaget skall ta ett socialt ansvar (CSR). Vinstsyftet 3 kap. 3§ ABL, verksamhetsföremålet 3 kap. 1§ ABL, värdeöverföringar 17 kap. 1§ ABL. I min uppsats kommer jag endast att beakta vinstsyftet i 3 kap. 3§ ABL.

När det gäller marknadsföring så har jag med en del begrepp i uppsatsen men i övrigt har jag valt att inte närmre gå in på det då det tenderar att medföra en omöjlig jämförelse mellan bolagen. Att lyssna på hur företagen väljer att marknadsföra sig är i praktiken olika sätt att lyssna på när företagen berömmar sig själva. Det finns i princip lika många sätt för aktiebolag att marknadsföra sig på som det finns aktiebolag registrerade i Sverige. Därför blir denna självberömmelse ur bolagens synvinkel ointressant i min frågeställning om vinstsyftet och undersökning om deras CSR arbete

¹³ Sandström (2012) s. 29.

och goda vilja. Jag har därför valt att bara gå in på juridiken, CSR, mikroekonomin samt företagsredovisningen.

1.6 Disposition

För att kunna besvara uppsatsens frågeställningar gällande det aktiebolagsrättsliga vinstsyftet, hur det ser ut och hur det kan utvecklas etc., går jag till att börja med tillbaka i historien för att se hur det en gång skapades och vad tanken var med syftet. I det inledande kapitlet görs en intresseväckande bakgrund som i korthet beskriver ämnet. Därefter följer syftet med konkreta frågeställningar som skall besvaras för att uppnå syftet samt min metod och det material jag använt mig av. I avgränsningen uppmärksammas viktiga synpunkter som jag inte har möjlighet att utreda i uppsatsen. Slutligen nämns något om forskningsläget. Fortsatt i uppsatsen kommer du som läsare att tas med på en resa från utredningar av ABL och det aktiebolagsrättsliga vinstsyftet via olika forskares syn på det och vidare till ett CSR samt företags- och nationalekonomisk syn på det. Detta för oss vidare in i debatten om hur aktiebolagen bör ta ett större samhällsansvar och avslutningsvis nämns olika alternativa lösningar på problemen men lämnar också en öppning för vad framtiden har att utvisa.

1.7 Forskningsläget

Som jag nämnt i avsnitt 1.4 (material) så finns det mestadels doktrin inom området. Bergström och Samuelsson har författat en del tankar om vinstsyftet i sin doktrin. Även Arvidsson har i sin bok om aktieägaravtal nämnt vinstsyftet. Det finns en del spridda kommentarer men ingen egentlig rättspraxis. Göran Ohlsons biografi är den enda avhandlingen som författats. Inom rättsvetenskapen har vinstsyftet egentligen aldrig ifrågasatts. När det gäller prejudicerande fall i HD eller förarbeten så finns det inte egentligen någonting alls. Paralleller kan dras till det amerikanska rättsfallet från 1920-talet men det är inte något som används som praxis i svenska domstolar. Där syftar man direkt till vinstparagrafen i sin helhet, som den är formulerad, när de anser att ett aktiebolag har brutit mot 3 kap 3§ ABL eller ej. I det stora hela saknas det rättspraxis som belyser hur vinstsyftet skall tolkas i annat fall än det som är direkt utskrivet i

bolagsordningen.¹⁴ Detta tyder på att området är delvis utforskat, i alla fall i de högre instanserna.

Förutom ovan nämnda har professor Rolf Skog skrivit artiklar om vinstsyftet och norska Beate Sjøfjell (Oslo Universitet) är känd för sitt arbete med det aktiebolagsrättsliga vinstsyftet genom att tolka syftet annorlunda är övriga.

Beträffande CSR så är det ett populärt uttryck numera vilket gör att det återfinns rikligt med skrifter om CSR men inte mycket som är direkt kopplat till vinstsyftet. Det betyder att CSR inte är så välutvecklat i ABL litteratur än så länge, inte djupgående i varje fall vad jag kunnat få fram.

¹⁴ Nerep & Samuelsson 2013.

2. Vinstsyftet

Det finns en rad bakomliggande orsaker till varför det aktiebolagsrättsliga vinstsyftet är så viktigt och intressant att diskutera. Mycket har att göra med att det är så komplext och präglar därmed hela bolaget. Innan jag går mer in i detalj på själva vinstsyftet är det viktigt att klargöra aktiebolagens omfattning och problematik. Kapitlet kommer ange det gällande rättsläget, "*De Lege Lata*".

2.1 Aktiebolaget som bolagsform

Aktiebolaget är den vanligaste företagsformen och den helt dominerande bland de största företagen i Sverige. Bolagsformen bygger på att ägarna satsar kapital och erhåller aktier och inflytande i relation till detta satsade kapital. Ägarna får vinstutdelning och eventuell värdestegring på aktierna som ersättning för kapitaltillskottet.¹⁵ Aktiebolaget är också den enda i Sverige tillgängliga bolagsform där ingen delägare bär ett personligt ansvar för bolagets förpliktelser vilket betyder att bolagsformen absorberar risktagandet. Verksamhet bedrivs i syfte att generera ett överskott, en vinst till fördelning mellan aktieägarna. I bolagsordningen kan det föreskrivas att verksamheten helt eller delvis ska ha ett annat syfte än generera vinst men bolagsordningsbestämmelser av det slaget är mycket ovanliga.¹⁶

Ett av de mest grundläggande problemen för ett aktiebolag är den "ojämna" ställningen mellan företagsledningen och aktieägarna. Ledningen sitter bl.a. inne på mer information och de är också beslutsfattare i bolaget. Denna intressekonflikt har lagstiftaren på diverse olika sätt försökt komma tillrätta med. En av de mest fundamentala åtgärderna för att komma tillrätta med problemet är lagfäst i aktiebolagets 3 kap 3§, om vinstsyftet som målfunktion för aktiebolaget som är helt grundläggande och strängt definierat för aktiebolaget.¹⁷

Det är styrelsens skyldighet att agera för bolagets vinstsyfte i enighet med lagtextens 3 kap. 3§ ABL och/eller eventuella föreskrifter i bolagsordningen. Bolagsledningen skall

¹⁵ Andersson & Greve 2010.

¹⁶ Skog 2015.

¹⁷ Bergström & Samuelsson 2015 s. 18-19.

välja det alternativ som genererar högst vinst för bolaget.¹⁸ Detta är en av de mest fundamentala åtgärderna för att komma tillrätta med problematiken kring att företagsledningen har en bättre insyn i och möjlighet att påverka bolaget än aktieägarna. Vinstsyftet i 3 kap 3§ ABL blir därmed ett skydd för aktieägarna.¹⁹

Samhället påverkar ovan nämnda beslutskriterium. Avtal och sidorestriktioner och andra intressen kan tillvaratas utan att aktiebolagets grundläggande egenskaper förändras. Miljölagstiftningen är ett exempel som kan skapa hinder men det ändrar inte bolagets målsättning att maximera vinsten. Bergström och Samuelsson formulerar aktiebolagets lägesbeskrivning enligt följande: *"Aktiebolag bedriver verksamhet som syftar till att maximera vinsten inom ramen för tillämpliga sidorestriktioner."*²⁰ Med samhällsutvecklingen följer ett behov av att reflektera vidare över aktiebolagens målsättning.

2.1.1 En historisk tillbakablick av ABL

Aktiebolaget som bolags form regleras i ABL och har liksom många andra lagar en lång historia bakom sig. Idag är det mer än 167 år sedan första aktiebolagslagstiftningen kom till 1848. Mycket har hänt under dessa århundraden, men en hel del finns fortfarande kvar även om den har utvecklats inom vissa områden. För att förtydliga ABL:s historia kan man dela in den i tre olika faser, där vi idag är inne i den tredje fasen. Vår nuvarande aktiebolagslag är ABL (2005:551) med Prop. 2004/05:85 där mycket dock fortfarande är kvar från 1800-talet.

Fas ett sträcker sig från 1800-talets mitt och fram till sekelskiftet. Denna fas representerar en tid under industrialismen då man bl.a. byggde mycket fabriker och järnvägar. Det var under den tiden som man frikopplade aktieägarna från ansvar och framhävde aktiebolagets status som kapitalassociation.²¹

Fas två tar oss in i 1900-talet och ända fram till millenniumskiftet. Under denna hundraårsperiod sker mycket inom det svenska samhället. Bolagen växte och

¹⁸ Bergström & Samuelsson 2012 s. 24.

¹⁹ Bergström & Samuelsson 2015 s. 18-19.

²⁰ Bergström & Samuelsson 2012 s. 24.

²¹ Bergström & Samuelsson 2015 s. 259.

aktieägarna fick svårare att kontrollera bolagen. Den interna kontrollen och olika bolagsstyrningsaspekter blev allt viktigare. Säkerhetsmekanismer för att skydda aktieägarna växte fram för att försäkra sig om att ledningen agerade i aktieägarnas intressen. En uppdelning av ägande, kontroll och förvaltning skedde. Samma princip som vi har kvar idag med det bakomliggande och huvudsakliga syftet att generera vinst till aktieägarna.²²

Fas tre är nutid. Från millenniumskiftet och fram tills idag. Aktiebolagen är utan konkurrens den i särklass vanligaste bolagsformen i Sverige, välfungerande men ibland diskuterad. Det traditionella vinstsyftet har börjat ifrågasättas allt mer i takt med att faktorer såsom miljön och mänskliga rättigheter tar allt större plats i samhällsdebatten. Företagens sociala ansvar (CSR) står ständigt på agendan samt hur väl bolagen uppfyller dessa kravställningar eller om förändringar behöver ske hos bolagen.²³

2.2 Vinstsyftets juridiska ramverk

Vinstsyftet är ämnat att skydda aktieägarna mot att företagsledningar använder bolagets resurser till verksamheter som inte är till nytta för bolaget. Är aktieägarna överens om att aktiebolaget inte skall drivas i vinstsyftet kan de fatta beslut om detta på bolagsstämman. De kan också fatta beslut om att de vill överföra rätten till avkastning till någon eller något annat än dem själva. Detta kan de göra eftersom vinstsyftet är fakultativt.²⁴

Aktieägarna är så kallade residualtagare till vinsten av verksamheten. Vinst är kort uttryckt skillnaden mellan intäkterna och kostnaderna. Aktieägarnas residualrätt innebär att de får dela på vinsten som kvarstår efter att samtliga fordringar är betalda. I sin roll som aktieägare tar man en därför en risk. Där av framhålls vinstsyftet som ett ändamålmässigt skydd för minoriteten men även borgenärerna föredrar vinstsyftet. Tack vare vinstsyftet underlättas deras kreditbedömning istället för ett vagt eller mångtydligt syfte som vore komplicerat att rätta sig efter. Här sammanfaller därmed

²² Bergström & Samuelsson 2015 s. 259.

²³ Bergström & Samuelsson 2015 s. 259-260.

²⁴ Nerep & Samuelsson 2013.

minoritets- och borgenärsintressena vilket betyder att vinstsyftet är fundamentalt för all verksamhet i aktiebolagsform.²⁵

Frågan man måste ställa sig är vad vinst innebär i dess sammanhang eftersom vinst i 3 kap. 3§ ABL är mer generellt i sin innebörd än utdelningsbar vinst enligt Dotevall 1989.²⁶ Med antagandet att man med hjälp av vinstkriteriet underlättar styrning och kontroll så beaktas vinst som aktieägarnas kompensation för sitt risktagande. Andelsägarna vill inte bara ha kompensation utan önskar också så stor kompensation som möjligt.²⁷

2.2.1 Vinstsyftets funktion

Syftet att generera en vinst har varit lagens utgångspunkt ända sedan aktiebolagsstiftningens barndom.²⁸ Verksamhetens syfte är det mest grundläggande beslutskriteriet för bolagsledningen och påverkar hela företaget. Enligt 3kap. 3§ ABL krävs särskilda bolagsordningsbestämmelser för att bolagets verksamhet helt eller delvis ska syfta till något annat än vinst till fördelning mellan aktieägare. Uttalandet ur motiven till 1895 års aktiebolagslag följer:

*"Aktiebolaget är i själva verket en förening av kapital, icke av personer, och saknar därför också det sammanhållande element, som personligheten erbjuder. Lika naturligt som det å ena sidan är, att aktieägaren, vilket i regel förvärvat sin aktie allenast i syfte att bereda sig högsta möjliga avkastning av sitt kapital och därför också saknar annat intresse för bolagets angelägenheter än det, som har sin grund i berörda syfte..."*²⁹

Med detta sagt är det dock viktigt att skilja mellan vinstmaximeringsprinciper och dess sidorestriktioner. Även bolagsordningen kan innehålla speciella sidorestriktioner som exempelvis uppförandekoder.³⁰

Skog menar att vinstsyftet ur företagsekonomisk syn inte kan tolkas på annat sätt än att syftet är att maximera bolagets värde. Aktiebolaget har alltså en skyldighet jämt mot

²⁵ Nerep & Samuelsson 2013.

²⁶ Nerep & Samuelsson 2013.

²⁷ Nerep & Samuelsson 2013.

²⁸ Skog 2015, SvJT.

²⁹ Arvidsson 2011 s. 80.

³⁰ Arvidsson 2011 s. 80-88.

aktieägarna att bara genomföra åtgärder som resulterar i positiva nuvärden, större intäkter än kostnader i framtiden.³¹ Det aktiebolagsrättsliga beslutskriteriet begränsar därmed ledningen till att bara utföra åtgärder som syftar till att skapa vinst åt aktieägarna.

2.2.2 Lagförarbeten med vinstutdelningsbegränsningar

Vinstsyftet är ägnat att skydda aktieägarna och bereda dem vinst. I *Prop. 2004/05:85, Ny aktiebolagslag* diskuteras såvida vinstsyftet i många fall inte är avgörande i uppstartningsprocessen. Här föreslås att man bland bestämmelserna om bolagsordningen tar in en bestämmelse där man ger aktieägarna rätt att bolagets verksamhet helt eller delvis skall ha ett annat syfte än att ge vinst till fördelning mellan aktieägarna. I samband med detta gjordes också en utredning 2002 huruvida aktiebolag med begränsad eller till och med utan vinstutdelning skulle vara möjlig. Det redovisades som ett betänkande i SOU 2003:98 och blev sedan *Prop. 2004/05:178 "Aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning"*.³² I Propositionen från 2004 finns enligt regeringens bedömning ett *"... behov av en ny företagsform för verksamhet som drivs i ett annat syfte än att bereda ägarna vinst"*.³³ Det regleras idag i 32 kap. ABL men har enligt Samuelsson verkligen inte varit någon succé. Kanske var inte Sverige redo för den typen av samhällsnyttiga bolag än, eller också är det inte en lämplig associationsform. Mycket tyder på det senare enligt Samuelsson. Modellen bygger på att bolag skall verka i vinstsyfte men utan att dela ut vinsten till aktieägarna. Vinsten skall istället återinvesteras in i bolaget i syfte att förbättra bolagets verksamhet. Man kan fråga sig varför det inte varit en framgångssaga. Alla bolag har ju någon form av återinvestering i bolaget i syfte att förbättra det. All vinst delas på det sättet inte ut till aktieägarna i "grundformen" för aktiebolaget. Det är inte något ovanligt och inte heller något som kan påstås strida mot vinstsyftet då det genomförs i syfte att öka bolagets kapacitet vilket ytterligare förväntas öka vinsten på sikt. Att viss typ av återinvestering i bolaget redan existerar kan vara en orsak till att 32 kap. *"Aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning"* inte varit någon succé.

³¹ Skog 2015.

³² *Prop. 2004/05:85 Ny aktiebolagslag*.

³³ Regeringens proposition 2004/05:178.

I samband med detta fick man dock anledning att komma in på diskussionen kring företagets sociala ansvar (CSR). I och med den ökade internationaliseringen så ställdes det nya krav på ansvarstagande från näringslivet. Ansvaret gällde de anställdas situation, miljömässiga effekter, etiskt ansvarstagande i samband med investeringar i till exempel utvecklingsländer samt jämställdhetsfrågor.³⁴

2.2.3 Amerikanskt rättsfall: Dodge vs. Ford (1919)

Dodge vs. Ford är ett amerikanskt välkänt rättsfall från 1919. Fallet må vara gammalt med det är talande för rättsläget. Domstolen beskriver i fallet hur aktiebolagets verksamhet tedde sig i den anglosaxiska rätten i början av 1900-talet. Linkande uppfattning fanns i Sverige under denna tid visar Prop. 1895:6 s. 117. Tvisten i fallet handlade om huruvida Ford hade rätt att ge de anställda en högre lön än avtalat och använda delar av vinsten till andra välgörande syften som att t.ex. bygga skolor, samtidigt som aktieägarna efterfrågade utdelning. Den amerikanska domstolen ansåg att Fords handlande stred mot lagstiftningen och blev därmed skyldig att betala utdelning till aktieägarna. Resonemanget kretsade kring att man inte fick påverka det grundläggande syftet att generera vinst till aktieägarna, men det fanns öppningar för att vidta åtgärder i humanitärt syfte.³⁵ Hur Ford argumenterade i domstolsförhandlingarna anses här ha haft betydelse för utfallet. Hade Ford istället valt att argumenterat för att de agerat som de gjorde i syfte att tillvarata aktieägarnas intressen så hade kanske utfallet blivit annorlunda. Detta genom att exempelvis en löneökning hos de anställda skulle resultera i en bättre arbetsmoral och i förlängningen öka vinsten för aktieägarna tack vare det högre tillverkningstempot etc.

Detta är ett tydligt exempel på ett rättsfall när vinstintresset har haft negativ påverkan på samhället. När Henry Ford i det här fallet försökte göra något bra för samhället så förlorade bolaget istället rättsprocessen. Rättsfallet enbart är inte tillräckligt för att förändra vinstsyftet, men det ger en indikation på att någon förändring kanske är nödvändig gällande aktiebolagets syfte enligt 3 kap. 3§ ABL.

³⁴ Prop. 2004/05:85 Ny aktiebolagslag.

³⁵ Dodge vs. Ford 1919.

Samuelsson menar att rättsfallet kan tolkas som att det är möjligt för företag att hänvisa till annat än vinst men det måste i slutändan kunna motiveras utifrån ett företagsekonomiskt resonemang. Det betyder att vinstkriteriet också måste uppfyllas.³⁶ Huruvida det är lämpligt eller inte står utanför ledningens kontroll. Det ansvaret ligger på lagstiftaren. Bergström och Samuelsson skriver exempelvis att en lönsam investering i Polen inte får undvikas även om det bidrar till försämrade miljö samt minskade arbetstillfällen i Sverige.³⁷

Det amerikanska rättsfallet kan inte ses som en direkt rättskälla i Sverige men ett bra illustrativt exempel från rättspraxis i USA. I svensk domstol syftar vi mer på vinstsyftets direkta tolkning, att det är förbjudet att handla i strid mot vinstsyftet. Det kan man bli dömd för i Sverige men inget tyder på att domstolarna dragit några paralleller till fallet vad jag kunnat utläsa.

2.3 Olika aktieägarmodeller

Vanligtvis utskiljer man två typer av extremmodeller. Det finns olika nyanser inom de olika modellerna men huvudtyperna är den traditionella aktieägarmodellen samt intressentmodellen.

2.3.1 Den Traditionella aktieägarmodellen

I den traditionella aktieägarmodellen maximerar man aktieägarvärden och har en aktiv ägarstyrning. Ståndpunkten är att om aktieägarnas vinstintresse är det styrande beslutskriteriet så främjar man på bästa sätt den ekonomiska välfärden och utvecklingen. Beslut fattas genom att beakta sidorestriktioner i form av tvingande lagstiftning, exempelvis miljölagstiftningen och konkurrensrätten. Hänsynstagande till andra faktorer än direkt vinst anses förenligt med vinstkriteriet eftersom det påverkar bolagets anseendekostnader på lång sikt. Utgångspunkten är att sådana åtgärder sker på frivillig grund. Strategisk CSR är samlingsnamnet för de regleringar bolagen själva vidtagit i termer av uppförandekoder. Syftet är att över tid höja sitt anseende inom frågor som miljö och anställningsförhållanden. Genom FN:s initiativ *Global Compact* från

³⁶ Samuelsson 2005 s. 480.

³⁷ Bergström & Samuelsson 2015 s. 265.

1999 har denna trend fått ett mer tydligt innehåll.³⁸ Den traditionella aktieägarmodellen utmanas av den så kallade "intressentmodellen".

2.3.2 Intressentmodellen

Intressentmodellen, också kallas "Stakeholder-modellen" vill tillvarata en bredare intressekrets än den traditionella modellen och betonar *shareholder value*, alltså aktieägarvärde.³⁹ Modellen förutsätter inte att bolagsledningar enbart relaterar till vinst till skillnad från den traditionella aktieägarmodellen.⁴⁰ Intressentmodellen kritiserar den traditionella aktieägarmodellen genom att denna inte går att förena med företagens medborgarskap och samhällsansvar. Intressentmodellen menar således att företagen trots vinstkriteriet ska kunna bidra till en hållbar utveckling där miljö, mänskliga rättigheter och social utveckling står i fokus.⁴¹ Det finns ett flertal olika intressentmodeller men de har gemensamt att premisserna för beslutsfattande inte nödvändigtvis är vinstsyftet. Utgångspunkten är istället kravet på en hållbar utveckling och för att uppnå detta måste man även beakta de miljömässiga och sociala värdena, inte bara den ekonomiska nyttan. Företag som agerar som samhällsinstitutioner har därmed ett mer vidsträckt uppdrag än att skapa vinst till aktieägare enligt intressentmodellen. De stora aktiebolagen har ofta stora resurser och kan påverka människors vardag. Därför bör bolagen också ta ett större socialt och moraliskt ansvar samtidigt som de har en viss skyldighet att minimera brister i samhället även om det innebär reducerad vinstutdelning till aktieägarna. Problematiken kring modellen ligger i att olika människor uppskattar olika värden och det är svårt att tillgodose alla önskemål om *goda värden*. Företagens handlingsutrymme att själva definiera vad som är rätt åtaganden kan urholkas om lagstiftaren uttrycker inom vilka områden företagen ska satsa. Ytterligare en konsekvens kan vara att ledningens beslut blir svårare att kontrollera och värdera av allmänheten. Därmed skulle en utvidgning av målfunktionen, innefattande även socialt ansvar, kanske även innebära att företagsledningens makt ökar.⁴²

³⁸ Bergström & Samuelsson 2015 s. 260-261.

³⁹ Bergström & Samuelsson 2015 s. 260.

⁴⁰ Bergström & Samuelsson 2015 s. 264.

⁴¹ Bergström & Samuelsson 2015 s. 260.

⁴² Bergström & Samuelsson 2015 s. 262-264.

Genom ett mer omfattande ansvarstagande så kommer vinsten att öka menar intressentmodellen. Modellen förutsätter att konsumenterna är villiga att betala mer för exempelvis miljövänliga produktionsmetoder och bättre arbetsvillkor. Frågan man bör ställa sig är om det finns en sådan önskan hos konsumenterna. Mycket tyder i mediedebatten på att det finns en sådan önskan, men den varierar och är svår att säkerställa. Många gånger är det fortfarande sannolikt priset på varan eller tjänsten som trots allt har stor betydelse för konsumenten.

2.4 Skilda tolkningar av vinstsyftet

Milton Friedmans vinstmaximeringsprincip hör till den klassiska ekonomiska teorin från 60-talet. Han ansåg att bolagen endast hade ett ansvar och det var att maximera vinsten för aktieägarna och intressenterna. Släpper man den modellen så skapas värre problem menade Friedman.⁴³ Milton Friedmans tolkning har legat till grund för vinstsyftestolkningarna. Efter honom har andra forskare formulerat sina tolkningar av vinstsyftet.

2.4.1 Bergström och Samuelsson

Vinstkriteriet är en rättslig norm som kräver tolkning på samma sätt som alla rättsliga normer. För att vid varje situation kunna ta ställning till vad det innebär krävs ett ställningstagande till vad det borde vara. Då intressentmodellens beslutfattande inte enbart relateras till vinst kan de rättsliga problem som uppkommer formuleras på följande sätt enligt Bergström och Samuelsson:

*"Aktiebolagen förutsätter enligt 3 kap. 3§ ett beslutsfattande som baseras på strävan efter vinst med beaktande av de sidorestriktioner som följer av tvingande lagstiftning."*⁴⁴

Överträdelser av lagen skall beaktas på sedvanligt sätt inom domstolsväsendet vilket betyder att förstagets beteende kan medföra anseendekostnader. Det kan medföra att man som bolag tvingas göra kalkyler för sådana kostnader som skapas för att bolaget vill tillgodose vissa värden. Detta för att kontrollera att man inte handlar i strid mot

⁴³ Carroll & Shabana 2010.

⁴⁴ Bergström & Samuelsson 2015 s. 264.

vinstsyftet. För att motivera ett beslut måste bolaget kunna visa att det var *"affärsmässigt grundat eller motiverat"*.⁴⁵

Att bolagsledningen ska följa vinstkriteriet tas för givet. Gör de det finns ingen förväntan på någon förklaring eller utvärdering av deras handlande. Beslutskriteriet begränsas till att ledningens befogenhet att vita åtgärder i syftet att bereda aktieägarna vinst och maximera företagets egna kapital. Åsidosätter ledningen ett alternativ framför ett annat skall det valda alternativet vara mer önskvärt givet beslutskriteriet. Ledningen måste alltså väga sina alternativ mot varandra med stöd av ekonomisk analys (mer om detta i kap. 6). När de skall fatta sina beslut krävs därför en rangordning av moraliskt likvärdiga alternativ. Detta med beaktande av sidorestriktioner och tvingande lagstiftning. Exempelvis kan inte ledningen försvara ett miljöbrott med vinstsyftet. Där inträder miljöbalkens bestämmelser. Problemet med detta är om den förväntade kostnaden för skadan, skadeståndet, är mindre än den ekonomiska nyttan för bolaget.⁴⁶ Detta är något vi har kunnat beskåda i samhällsdebatten via diverse bolagsskandaler. Exempelvis det svenska gruvbolaget Bolidens miljöskandal på 80-talet när det visade sig att de dumpade sina restprodukter (slam) i Sydamerika. Bolaget betalade för det men det var avsevärt mycket billigare än att göra sig av med dessa i Sverige. Ytterligare ett exempel är Telia Soneras muthärvor i Uzbekistan. Eftersom detta sker kan man fråga sig om bolagen har en skyldighet gentemot aktieägarna att räkna med risken för skadestånd och viten i sina kalkyler. Om det är trots detta visar sig vara lönsamt skall man då genomföra projektet? Detta kanske i så fall snarare är en indikation på att skadestånden, alternativt sanktionerna, i Sverige är för låga om miljöfarliga eller omoraliska alternativ är ekonomiskt lönsamma (mer om detta i exemplet om aktiebolag med och utan CSR samt Volkswagenskandalen, avsnitt 6.1 och 6.2).

Vinstkriteriet är oproblematiskt i den mening att bolagsledningar har en frihet att utföra handlingar förenliga med vinstkriteriet och att avstå från handlingar som är oförenliga med det. När staten eller intresseförespråkare är ägare kan det uppstå en konflikt mellan riksdagens uppställda mål och vinstkriteriet. Företagsledningar kan försöka vara lojala mot målen men de måste fatta beslut som är företagsekonomiskt försvarliga vid

⁴⁵ Bergström & Samuelsson 2015 s. 264

⁴⁶ Bergström & Samuelsson 2015 s. 265

beslutspunkten. Det kan betyda att de tvingas släppa på målen till företräde för vinstsyftet. *"Ledningen saknar alltså befogenhet att självständigt modifiera målfunktionen i sitt beslutsfattande då vinstkriteriet är det enda rättsligt sanktionerade beslutskriteriet."*⁴⁷ Det betyder att all form av styrning sker inom ramen för vinstkriteriet menar Bergström och Samuelsson. Finns det en vilja hos aktieägarna att använda aktiebolaget till annat syfte än vinst till aktieägarna skall detta anges i bolagsordningen enligt 3 kap. 3§ ABL. Bergström och Samuelsson öppnar upp för att det finns en möjlighet att driva bolaget för att tillgodose ideella eller andra ändamål. Att förändra så att exempelvis miljön prioriteras framför lönsamhet kan dock skapa konflikt gentemot värdeöverföringsreglerna i 17 kap. ABL. Vid sådana förändringar kan det uppstå stor osäkerhet huruvida verksamheten operationaliseras och hur den kan utvärderas.⁴⁸

Aktieägarnas ansvar för företagets externa ansvar

Misstag hanteras som organisationsansvar och inte som solidariskt aktieägaransvar. Ansatser om kollektivt ansvar hamnar inom ramen för den moraliska debatten och har svag koppling till rättsvetenskapen eller ekonomisk analys. Då det är lagstadgat att aktieägarna fräntas all typ av personligt ansvar så avfärdas tanken på kollektivt ansvar (svårdefinierat) då den saknar rättslig grund. Med den aktiebolagsstiftning som vi har i Sverige idag finns det inga förpliktelser för aktieägare att agera lojalt mot bolaget de äger aktier i och den ger inte heller aktieägarna någon framskjuten ställning.⁴⁹

Bergström och Samuelsson summerar sin tolkning av vinstkriteriet med att det är helt dominerande inom aktiebolagsrätten och det är så grundläggande att den förändring inte kan anses trolig inom överskådlig tid. De menar att en expansion av beslutskriteriet kan ge oönskade konsekvenser för företagsledningar när de ska beakta olika värden. Det finns behov av kontroll av bolaget och denna kontroll försvåras samtidigt som ledningens maktbefogenheter gentemot aktieägarna då ökar vilket kan ge oönskade effekter vid en expansion av beslutskriteriet. I en optimal värld skulle alla företag vara "goda företag" vilket alla skulle vara nöjda med. Problematiken kring värdepluralistiska bolag blir att det i slutända landar i moraliska frågor som olika

⁴⁷ Bergström & Samuelsson 2015 s. 266.

⁴⁸ Bergström & Samuelsson 2015 s. 266.

⁴⁹ Bergström & Samuelsson 2015 s. 267.

representanter i företagsledningar kan ha skilda uppfattningar om. Landar man i moralismen blir det svårt att driva ett lyckosamt bolag där alla parter är nöjda. Ett aktiebolag är beroende av sina intressenter för att överleva och denna grund är så starkt fastsvetsad i aktiebolagsvärlden att "(...) inga värden utöver vinst beaktas"⁵⁰ enligt Bergström och Samuelsson. Det betyder att än så långt dominerar aktieägarmodellen över intressentmodellen eftersom vinstkriteriet integrerar olika värdepremisser utan att de behöver uttryckas speciellt. Problemen som finns menar de kan lösas med skarpare kontrollincitament samt sanktioner istället för att förändra eller expandera vinstkriteriet.⁵¹

Bergström och Samuelsson kommer alltså fram till att vinstsyftet är extremt robust och det enskilt viktigaste incitamentet för aktiebolaget. Det är ramverket för hela aktiebolaget som association. Utan vinstsyftet äventyras hela aktiebolaget som bolagsform. Utan vinstsyftet som enskilt beslutskriterium kanske det skulle vara slut med den största och vanligaste bolagsformen i Sverige hävdar de.

2.4.2 Rolf Skog

Adjungerad professor Rolf Skog menar att vinstsyftet speglar verkligheten, dvs. att det faktum att i stort sett all verksamhet som bedrivs genom ett aktiebolag syftar till vinst legitimerar att lagstiftningen också utgår ifrån det. Vinstsyftet finns för att ge aktieägarna en garanti mot vad bolagsledningen åtar sig, dvs. att beslut ska fattas i vinstsyftets riktning. I praktiken innebär det att bolaget ska disponera sina tillgångar till de affärsmöjligheter där kostnaderna är lägre än den vinst som kan åstadkommas.⁵²

Rolf Skog menar även att om vinstsyftet inte var givet skulle företag ha svårt att anskaffa kapital eftersom vinstsyftet är en garanti för att investerarnas pengar används i deras intresse. Vinstsyftets kan då anses ha en fundamental betydelse i företagets möjligheter att verka.⁵³

Parallellt till detta skydd har aktieägarna genom bolagsordningen mandat att frånga

⁵⁰ Bergström & Samuelsson 2015 s. 269.

⁵¹ Bergström & Samuelsson 2015 s. 268-269.

⁵² Skog 2015.

⁵³ Skog 2015.

vinstsyftet vilket möjliggör att medel kan disponeras på ett icke vinstfrämjande sätt. Det som i sådant fall kvarstår som begränsande i hur bolagets medel kan disponeras är borgenärskyddsreglerna.⁵⁴

Skog menar vidare att vi har andra lagar som bolagsorganen måste rätta sig efter och därför behöver inte vinstsyftet i sig ta hänsyn till andra intressenter eller samhället i stort. Frågan är bara om detta verkligen räcker? Jag ifrågasätter om det inte blir ett glapp häremellan och att ABL kanske därför översiktligt behöver reglera även dessa frågor? Skog nämner också att det inte finns något som hindrar att bolagen själva väljer att gå längre än regleringarna genom att exempelvis följa diverse uppförandekoder.⁵⁵

Ett land som övergivit vinstsyftet är Storbritannien. Syftet var att bolagen skall beakta även andra intressen än aktieägarnas. Skog menar att Sverige inte ska gå samma väg tillmötes. Utan vinstsyftet skulle kapitalmarknaden inte kunna fullgöra sin allokeringsfunktion och styrelsens arbete skulle inte kunna utvärderas eftersom de skulle kunna hävda att de prioriterat någon av de övriga målfunktionerna. Därav hävdar Skog att man kan ha *"objektivt verifierbara restriktioner"* när det gäller bolagets miljöpåverkan, arbetsförhållanden för de anställda etc., men han utesluter helt alternativet med flerfaldiga målfunktioner.⁵⁶

2.4.3 Göran Ohlson

Det är inte bara ros kring vinstsyftets forskning om samhällsansvar i bolagsstyrning. Juristen Göran Ohlson genomförde ett forskningsprojekt huruvida svensk näringslagstiftning är anpassade till verksamheter som inte bedrivs i renodlat vinstsyfte. I korthet konstaterade Ohlson att näringslagstiftningen baseras på vinstsyftet och någon avvikelse är inte förutsedd i lagstiftningen trots att lagstiftaren uppmuntrar till andra intressen än aktieägarnas avkastning. Effekten av detta har gjort att flera företag drivs med oklara eller falska syften med stora risker för alla inblandade parter.⁵⁷

⁵⁴ Skog 2015.

⁵⁵ Skog 2015.

⁵⁶ Skog 2015.

⁵⁷ Ohlson, Ny Juridik 4:12 s. 27. "Syftets betydelse i bolagsstyrning".

Syftespluralism är ett begrepp som Ohlson lyfter fram och som kontrasterar lagstiftningens uppbyggnad.⁵⁸

Företagens principfråga är att de skall tillgodose intressena hos en bred krets av intressenter, därav talar man om olika typer av intressentmodeller. Detta är grunden till bolagssyftet. Eftersom målet med aktiebolaget ses som ointressant att utveckla har det blivit en så kallad "default-regel" vilket betyder att vinstsyftet gäller om inte annat syfte är angivet i bolagsordningen.⁵⁹

I en stabil struktur är syftets homogenitet ofta självklart och oproblematiskt. I takt med samhällsutvecklingen tar pluralistiska intressen överhanden och homogeniteten minskar. Mångfacetterade syften utvecklas och samhällsintressen början konkurrera med det ekonomiska överskottsyftet. Privata bolag tar på sig både ett socialt och ett miljöansvar, inte enbart för vinstsyftet utan för att skapa förutsättningar för långsiktig överlevnad. I denna pluralistiska miljö är syftet inte längre lika självklart menar Ohlson. Den privata och offentliga sfären har länge haft olika synsätt men i takt med att skandaler kring girighet och oacceptabla externa effekter av företagsledningars agerande accelererade, har kraven på den långsiktigt hållbara utvecklingen och kraven från intressenterna ökat. Debatten om företagens skyldighet att främja även andra intressen än aktieägarnas avkastning, utöver skyldigheten att följa skyddsföreskrifter i lagar och förordningar tog fart. Denna samhällsutveckling skapar en syftespluralism som har skapat konkurrens med det tidigare monopolistiska vinstsyftet. De rättsliga konsekvenserna av detta är varken utforskade eller uppmärksammade. Skulle exempelvis företagsledningen självständigt prioritera andra intressen än vinst kan personerna i ledningen bli skadeståndsskyldiga jämnt emot aktieägarna eftersom en modifiering av vinstsyftet är en fråga för aktieägarna. Ohlsons forskning menar på att det retoriska problemet mellan vinstsyftet och samhällsansvar inte egentligen existerar eftersom det goda anseendet som följer av samhällsansvar leder till lönsamma affärer. Dåligt anseende är ett risktagande som skall vägas mot den möjliga vinsten. Det ligger på ledningen att avgöra vad som bäst främjar lönsamheten i bolaget men åtaganden som inte kan räknas hem i vinstsyfte är inte tillåtna. Däribland inräknat att risk för förlorade

⁵⁸ Ohlson 2012 s. 51.

⁵⁹ Ohlson, Ny Juridik 4:12 s. 27. "Syftets betydelse i bolagsstyrning".

intäkter i samband med förlorat anseende uppväger utökade kostnader t.ex. förenade med att visa samhällsansvar. Företagsledningen kommer därav vara skyldig att vinstmaximera och beakta anseendekostnaderna som en av många beaktansvärda faktorer i vågskålen.⁶⁰

Ohlson anser att det bör införas krav på att företag ska ange ett tydligt syfte som återspeglar bolagets verksamhet i bolagsordningen. Detta syfte skall följas så att den nuvarande risken som ledningen utsätts för när de tar visst samhällsansvar, en risk i form av en otillåten avvikelse från det indirekt uttryckta vinstsyftet i ABL, kan undvikas. I den pluralistiska synen på syftet så är det viktigt att identifiera de risker som finns så att syftet inte förväxlas med förutnämnda metoder som är uttalat att bolaget skall använda, exempelvis metoder för mätbara krav på samhällsansvar. Ett adekvat syfte som går att operationalisera tillsammans med olika anvisningar skall harmonisera så att det blir en symbios av effektiv bolagsstyrning med mindre risk för att bolagsledningarna skall drabbas av sanktioner.⁶¹

Slutligen menar Ohlson att lagstiftaren skall undvika ett syfte som blir för allmänt tillämpligt. Den pluralistiska synen är central och andra intressenter än aktieägarna bör få delta i beslutsfattandet. Det skall säkerställa företagets långsiktiga överlevnad vilket då kräver hänsynstagande till andra intressen än bara aktieägarnas avkastningsintresse. Man kan se ett ökat intresse hos institutionella investerare att vilja satsa på bolag som långsiktigt tar ett seriöst samhällsansvar.⁶²

2.4.4 Beate Sjøfjell

Beate Sjøfjell, professor i civilrätt vid Oslo Universitet, utmärker sig i debatten om hållbart företagande. Beates huvudfråga är om inte bolagen fyller ett större syfte än att generera maximal avkastning till ägarna. Hon menar att bolagen inte ska vinstmaximera eftersom det kan generera för stor påverkan på bolagets omgivning, t.ex. globala miljöutsläpp. Bolagsrätten bör förändras så att bolag ska ta hänsyn till sin omgivning.⁶³

⁶⁰ Ohlson, Ny Juridik 4:12 s. 27. "Syftets betydelse i bolagsstyrning".

⁶¹ Ohlson, Ny Juridik 4:12 s. 27. "Syftets betydelse i bolagsstyrning".

⁶² Ohlson, Ny Juridik 4:12 s. 27. "Syftets betydelse i bolagsstyrning".

⁶³ ECGI

Beate Sjøfjell menar att de stora effekterna företagandet har på den globala ekonomin, på samhället i stort och klimatet, krävs ett kritiskt förhållningssätt till vad syftet med ett bolag är. Likaså måste det regelverk inom vilket bolaget agerar granskas för att bättre förstå förhållandet mellan samhället och den hållbara utvecklingen. Idag är företagsverksamhet den enskilt största möjligheten för enskilda att bygga upp ett kapital, låta det generera avkastning och återfördela denna inkomstökning till samhället. Företag är även huvudaktörer bakom klimatutsläpp genom deras förbrukning av resurser, tillverkning och transporter. Med detta menar Sjøfjell att bolagen bär huvudansvar för det uppkomna problemet men samtidigt att bolagen också kan vara en nyckelfaktor för att lösa dessa problem.⁶⁴

Få ifrågasätter idag att hållbar utveckling är en självklarhet. Å andra sidan verkar det finnas frågetecken för på vilken rättslig grund företag ska tvingas frångå vinstintresset för att hantera miljöproblem som uppkommit genom deras handlande. Sjøfjell menar att vinstmaximering är fel i de lägen då kortsiktighet går emot de övergripande samhällsmålen i den företagsrättsliga lagstiftningen.⁶⁵

Det är således inte lämpligt att låta en övertro på marknadens förmåga att hantera samhällsproblem styra det aktiebolagsrättsliga målet. Dagens vinstkriterium medför även en inbyggd konflikt i bolagets beslutsfattande då bolag försöker ta ett bredare samhällsansvar. Målet med ett bredare syfteskriterium i bolagsrätten är att se till att bolagen blir en allt viktigare komponent i skapandet av ett bättre samhälle.⁶⁶

⁶⁴ Sjøfjell, B. abstrakt. 2013.

⁶⁵ Wolters Kluwer Law & Business. 2009.

⁶⁶ Sjøfjell, B. et al 2015.

3. CSR, Corporate Social Responsibility

I detta kapitel kommer jag beskriva begreppet CSR, både dess historia och hur det definieras. Jag kommer även redogöra för begreppets internationella riktlinjer samt hur redovisningsreglerna beträffande CSR har utökats inom EU och snart även i Sverige.

3.1 Vad menas med begreppet CSR?

CSR beskrivs ofta på svenska som "hållbar utveckling" eller "hållbart företagande". Företag skall bedriva verksamheter som gynnar den hållbara utvecklingen enligt definitionen som fastslogs av FN i Brundtlandkommissionen 1987;

*"En samhällsutveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov."*⁶⁷

Begreppet CSR började användas under 60-talet i USA och spred sig succesivt till andra delar av världen. För dryga 20 år sedan var det få som kände till begreppet men idag är ett väl använt begrepp i näringslivet.⁶⁸ CSR kan beskrivas om en triangel som består av de tre hörnstenarna; ekonomiskt ansvarstagande och tillväxt, miljömässigt ansvarstagande och hållbarhet i miljömässiga termer samt socialt ansvarstagande och social rättvisa.⁶⁹ Ekonomin finns representerad i ABL men miljön liksom det sociala perspektivet saknas idag.

EU- kommissionen har fastställt en ramdefinition för CSR 2006 som ses som ett minimikrav men det är bortom det lagliga kravet. Definitionen lyder:

*"Corporate social responsibility (CSR) is a concept whereby companies integrate social and environmental concerns in their business operations and in their interaction with their stakeholders on a voluntary basis. It is about enterprises deciding to go beyond minimum legal requirements and obligations stemming from collective agreements in order to address societal needs."*⁷⁰

Carroll och Shabana skrev 2010 en artikel om CSR där de kom fram till att man vinner på att använda sig av CSR rent affärsmässigt. Det genererar ett förtroende som gör att

⁶⁷ Brundtlandkommissionen 1987.

⁶⁸ Carroll & Shabana 2010.

⁶⁹ Nationalencyklopedin, 2015.

⁷⁰ Commission of the European Communities 2006.

kunderna känner sig trygga med bolaget vilket för bolagets del är positivt i och med att de utsätts för mindre kontroll och har trogna kunder de tjänar pengar på. Högt förtroende som CSR kan bidra till är grunden för ett lönsamt och vinstdrivande företag menar de.⁷¹

CSR kan ses som ett alternativ till lagstiftning och är positivt för näringslivet eftersom de inte gärna vill ha mer regler att följa utan förbättrar hellre sitt CSR arbetet istället för att det lagstiftas regler inom området. Enligt min mening kan just detta ses som ett problem, att ingen kontrollerar bolagen eftersom det inte är lagstadgat. Bolagen kan därför marknadsföra sig som ett bolag som har hänsyn till CSR men bakom det fina ytskiktet kan "mörkare zoner" existera utan att någon känner till det.

3.2 Internationella riktlinjer och standarder för CSR

Det finns internationella riktlinjer och standarder för CSR som bolagen bör ta i anspråk. De viktigaste riktlinjerna som finns för ett hållbart företagande är följande initiativ från internationella organisationer. Det första är *OECD:s riktlinjer för multinationella företag* som förhandlades fram 1976 men är senast uppdaterad 2011. I november 2012 var 44 regeringar anslutna till OECD:s riktlinjer. Riktlinjerna bygger i korthet på att "respektera mänskliga rättigheter, bidra till en hållbar utveckling och de anställdas fortbildning". Nummer två är *FN:s Global Compact* som är ett nätverk av företag, organisationer och akademi i New York som innehåller tio principer att följa. Principerna berör områdena mänskliga rättigheter, arbets- och anställningsförhållanden, miljö och anti-korruption. Det tredje är *FN:s ramverk och vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter* som antogs i juni 2011. Ramverket bygger på tre kärnprinciper rörande staten, näringslivet och rättsmedel. Slutligen det fjärde som är *ILO:s trepartsdeklaration om rättigheter i arbetslivet* som antogs 1977 om principer rörande multinationella företag och arbetsmarknaden. Den internationella arbetsorganisationen är FN:s fackorgan för sysselsättnings- och arbetslivsfrågor.⁷²

Förutom dessa initiativ från internationella organisationer finns två initiativ från privata organisationer. *GRI – Hållbarhetsrapportering* är ett globalt ramverk som

⁷¹ Carroll & Shabana 2010.

⁷² Regeringskansliet, Utrikesdepartementet. (2013).

hållbarhetsrapportering som möjliggör för företag att mäta, följa upp och jämföra den långsiktiga hållbarheten av företagets verksamhet och dess påverkan på samhället. Det andra är *Vägledning för socialt ansvarstagande – ISO 26000*. En privat internationell vägledning för socialt ansvarstagande framtagen av International Organization for Standardization (ISO) som antagits som nationell standard av cirka 60 länder.⁷³

Utöver dessa initiativ finns det initiativ inom EU och Norden. Det första är *EU-kommissionens strategi för CSR* som antogs 2011. CSR ses som ett viktigt verktyg för EU2020-strategin om smart, hållbar och inkluderande tillväxt, som är EU:s tillväxtstrategi 2010-2020. Nationella handlingsplaner för detta sker i medlemsländerna. EU avser att följa de internationella erkända principerna och riktlinjerna. Slutligen antogs 2012 en gemensam *Nordisk strategi för CSR* av Nordiska Ministerrådet. Denna nordiska strategi har som mål att stärka det nordiska näringslivets långsiktiga konkurrenskraft på hållbarhetsområdet och det internationella samarbetet inom CSR området.⁷⁴

3.3 Utökad redovisningsstandard inom EU

I ett nytt EU-direktiv (2014/95/EU) ställs högre krav på företag att utge icke finansiell information, hållbarhetsrapportering och mångfaldspolicy. Direktivet förväntas leda till ökad öppenhet genom att företag oavsett bransch ska nå upp till samma redovisningsnivå. Syftet är bland annat att öka investerarnas och konsumenternas möjlighet att följa företagens arbete med hållbarhetsfrågor.⁷⁵ Enligt direktivet ska företag redovisa hur de arbetar med bland annat miljöfrågor, sociala frågor och hur man motverkar korruption. Redovisningen ska utgöras av icke-finansiella resultatindikatorer och ingå i en förvaltningsberättelse eller särskild handling. Alla bolag berörs inte av direktivet, endast bolag med viss omsättning eller ett vist antal anställda.⁷⁶

I Sverige förväntas direktivet implementeras den 1 juli 2016. Direktivet förväntas utgöra en lägstanivå och det är möjligt att den svenska lagstiftningen blir hårdare än EUs direktiv, varpå fler bolag kan komma att omfattas. Omkring 2000 företag beräknas i så

⁷³ Regeringskansliet, Utrikesdepartementet. (2013).

⁷⁴ Regeringskansliet, Utrikesdepartementet. (2013).

⁷⁵ DS 2014:45 s.38.

⁷⁶ Direktiv 2014/95/EU. L330/1. Artikel 1.

fall bli påverkade i Sverige medan bara 650 företag påverkas i EU totalt. Betydligt lägre antal företag blir alltså påverkade om man inför EUs regler ordagrant.⁷⁷

Då EU fortsätter komma med nya direktiv och Sverige väljer att implementerar dessa betydligt mer omfattande än EU:s minimikrav tyder detta på att Sverige men naturligtvis även Europa tycker att det här är en mycket viktig fråga.

⁷⁷ Miljö & Utveckling – Tidningen för Miljöproffs. 2015-09-30.

4. Ekonomisk teori

Ekonomen och filosofen Adam Smiths tankar under 1800-talet var att den osynliga handen styr ekonomin och bolaget bidrar till välfärd genom att operera enligt vinstsyftet. Det är en central grundtanke inom nationalekonomin som till stor del återfinns än idag. En individ som handlat till nytta för sig själv har indirekt handlat till nytta för samhället och kollektivet. Egennyttig rationalitet är bra när den fungerar men den funkar bara utan negativa externaliteter eller marknadsmisslyckanden. Nedan följer att antal ekonomiskt centrala begrepp som är relevanta att definiera och förklara för att förstå den kommande analysen.

4.1 Negativa externaliteter

Externaliteter eller externa effekter är när produktionen eller konsumtionen påverkar andra utan att marknader, marknadsmekanismer, är inblandade.⁷⁸ Vid externa kostnader uppstår inte en s.k. pareto-effektiv jämvikt. Pareto-optimalitet är när allt är bäst för alla parter, ingen kan få det bättre på utan att någon annan får det sämre, dvs. jämvikt. När det inte existerar några externa kostnader, dvs. när de är internaliserade, så är utövarens ekonomiska kalkyl identisk med samhällskalkylen.⁷⁹ Vid negativa externaliteter påverkas omgivningen negativt av aktiviteten. Marknaden producerar för mycket och det finns en betalningsvilja för att produktionen ska minska. Exempelvis är en negativ externalitet när produktionen medför miljöfarliga utsläpp som påverkar andra negativt. Det finns också positiva externaliteter som är precis motsatsen till de negativa. Då påverkas omgivningen positivt av produktionen eller konsumtionen. Det finns betalningsvilja för att produktionen skall öka i samhället. Utbildning och vetenskapliga upptäckter är exempel på positiva externaliteter.⁸⁰

För att förtydliga de negativa externaliteterna följer ett exempel. Ett stålföretag släpper ut miljöfarliga ämnen i en sjö där en fiskeriverksamhet bedrivs. Utsläppen i sjön medför att fiskbeståndet minskar. Det försvårar fiskarens situation samtidigt som det medför en kostnad för fiskeföretaget med flera. Problemet är att stålföretagets produktionskostnader understiger de totala samhällliga kostnaderna vilket medför att

⁷⁸ Bergh & Jakobsson 2014 s.268.

⁷⁹ Dahlman et al. 2004 s. 113-116.

⁸⁰ Bergh & Jakobsson 2014 s.268.

när stålföretaget vinstmaximerar producerar de mer än vad som är samhällsekonomiskt optimalt. Detta är vad den negativa externaliteten innebär.⁸¹ Detta illustreras i Diagram 1, "Produktion med negativ extern effekt".⁸²

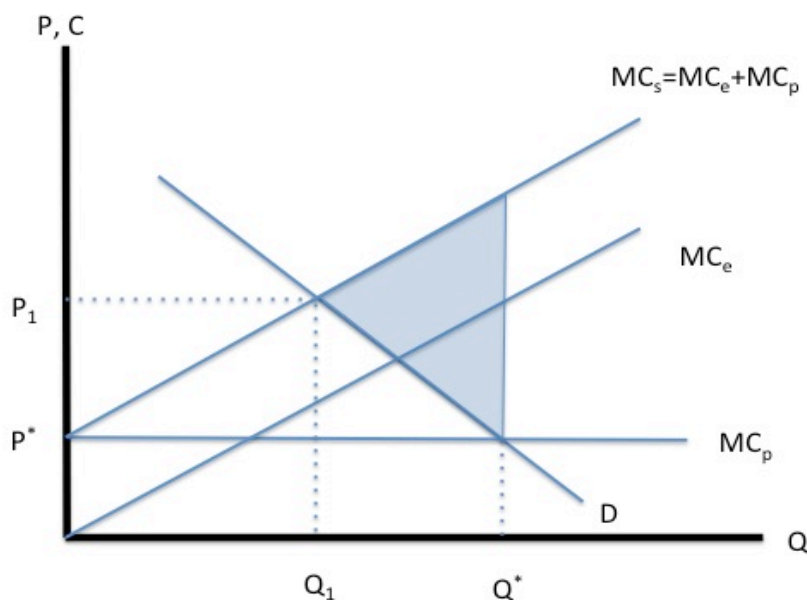

Diagram 1: Produktion med negativ extern effekt.

När företag kan producera stål till konstant marginalkostnad kommer den totala mängden stål som produceras på marknaden att bli Q^* . Den samhällsekonomiska optimala nivån är dock Q_1 , eftersom produktionen orsakar en extrakostnad MC_e , som företagen inte tar hänsyn till. Samhällets marginalkostnad blir med den negativa externaliteten inräknad $MC_s = MC_p + MC_e$.

Juridiken bär en samhällsviktig funktion genom att externa kostnader internaliseras, dvs. att kostnaden bärs av någon och finns med i resultaträkningen. Bakgrunden till den nuvarande skadeståndsrätten är att verksamhetsutövaren ska vidta sådana försiktighetskostnader och skadeståndskostnader som anses samhällsekonomiskt optimala för att denne inte ska åläggas skadestånd. På detta sätt internaliseras externa kostnader eftersom utövaren är tvungen av vidta åtgärder före skadan uppkommit.

⁸¹ Bergh & Jakobsson 2014 s. 271.

⁸² Bergh & Jakobsson 2014 s. 272.

Skadeståndsrätten är således det instrument som är ämnad att hantera och internalisera just externa kostnader.⁸³ Problemet uppstår när bolag inte internaliserar de externa kostnaderna i tillräckligt stor utsträckning. Dessutom så är skadeståndsrätten inte fullständig eller heltäckande.

I den ekonomiska metoden väger man en ekonomisk kostnad mot samhällsnyttan. I exemplet ovan tjänade stålbolaget på att inte ta hänsyn till samhällskostnaderna. Ett komplement till skadeståndsrättens rättsekonomiska utgångspunkt kan vara att ändra bolagslagstiftningen så att aktiebolagen tvingas ta hänsyn till sina externa kostnader. Negativa externaliteter skall ses som en företagsekonomisk kostnad. Om ansvaret för externa kostnader skulle ligga hos bolaget samtidigt som vinstsyftet är gällande skulle det vara lika spelregler för alla. Svårigheten ligger i så fall i hur man inför en sådan regel som är praktiskt gångbar i ABL. Alternativet skulle kunna vara att aktiebolagets syfte utökades men det medför, enligt redogörelse i kapitel 2, ännu större svårigheter.

4.2 Redovisningstermer

Ett aktiebolags resultaträkning består av intäkter och kostnader samt ett avslutande resultat, förhoppningsvis en vinst. *Intäkter* är försäljningsvärdet av de prestationer (varor och tjänster) som levereras eller utförs under en viss period, exempelvis ett år och *kostnader* är anskaffningsvärdet på de resurser företaget förbrukar under en viss period, exempelvis ett år.⁸⁴ *Resultat* beräknas som intäkter minus kostnader under en viss period.⁸⁵

De vinster som uppkommer i ett aktiebolag kan disponeras på två sätt. Detta kallas för vinstdisposition. Antingen delar man ut vinsten till aktieägare eller så behåller man det i bolaget som eget kapital. Vinst definieras inom civilrätten som det redovisade årsresultatet (efter skatt), alltså den sista posten i resultaträkningen. Styrelsen och VD:s förslag till vinstdisposition omfattar ”de till årsstämman förfogade stående medel”. Det innefattar oftast bara balanserad vinst plus årets vinst.⁸⁶

⁸³ Dahlman et al. 2004 s. 113-116.

⁸⁴ Thomasson et al. 2013 s. 32.

⁸⁵ Thomasson et al. 2013 s. 29.

⁸⁶ Thomasson et al. 2013 s. 289.

4.3 Goodwill

Goodwill kan sägas vara värdet av ett företags rykte och anseende i en vidare bemärkelse. Det är en immateriell anläggningstillgång i balansräkningen. En immateriell tillgång definieras inom affärsredovisningen som: "*en identifierbar icke-monetär tillgång utan fysisk form*".⁸⁷ Goodwill uppkommer t.ex. då en näringsidkare köper ett annat företag, och får tillgång till upparbetade affärskontakter (kunder och leverantörer), varumärke, patent mm. Med goodwill menas, inom redovisningen, differensen mellan köpeskillingen och värdet av tillgångarna minus skulder i det köpta företaget.⁸⁸ Goodwill är inte bara ett vedertaget begrepp inom redovisningen utan också inom juridiken samt annan ekonomisk teori, exempelvis marknadsföringen.

4.4 Självreglerande CSR med "word of mouth"

Märker bolagen att det skapats en trend i att konsumenter slutar köpa produkter från bolaget på grund av att det spridits ett rykte, exempelvis att bolaget är en "miljöbov", så kan detta förmå företaget att ändra sig. Bolagets omdöme kan snabbt förändras och spridas genom att kunder för budskapet vidare, också kallat "*word of mouth*".⁸⁹ Detta kan givetvis ha stor påverkan på företagets intäkter. När bolaget blir medvetet om att det sprids negativa rykten om bolaget kommer de med allra största sannolikhet göra något åt saken omedelbart. Att inte agera i ett sådant läge skulle ju innebära att bolaget strider mot vinstsyftet i den mening som Bergström, Samuelsson, Skog el al. menar, i och med att man inte maximerar bolagsvinsten när intäkterna minskar som en följd av den negativa ryktesspridningen. Det här är ett exempel på hur stor inverkan allmänheten har på bolagen. Allmänheten kan påverka extremt mycket men det förutsätter att de känner till vilka företag som är *bra* respektive *dåliga* ur ett CSR perspektiv.

⁸⁷ Thomasson et al. 2013 s. 223.

⁸⁸ Thomasson et al. 2013 s. 224.

⁸⁹ Wilson et al. 2010 s. 40+62.

5. Förslag på möjliga förändringar - "De lege ferenda"

Om följande förslag är genomförbara eller hållbara är svårt att veta. De förslag jag redogör för i 5.1 är kontroversiella. I avsnittet diskuteras även varför dessa förslag skulle kunna vara en risk för aktiebolaget som bolagsform. I del 5.2 kommer jag diskutera alternativa lösningar som troligtvis är mer hållbara och lättare att genomföra.

5.1 Pluralistisk målformulering, reglerad aktieutdelning eller ...?

En modifiering av vinstsyftet skulle kunna vara att bedriva verksamheten med pluralistiska målsättningar dvs. vinstsyfte i kombination med samhällsnyttomaximering. Det skulle i praktiken betyda att man expanderade dagens målfunktion. Ett exempel på nytt lagförslag enligt intressentmodellen lyder:

*"Aktiebolagen förutsätter enligt 3 kap. 3§ ett beslutsfattande som baseras på strävan efter vinst med beaktande av de sidorestriktioner som följer av tvingande lagstiftning."*⁹⁰

En alternativ lösning skulle kunna vara att vinstutdelningsbestämmelserna i bolagsordningen förändras så att bolaget delar ut vinstmedel till en tredje part som inte är aktieägare. Det skulle kunna regleras på så sätt att en mindre procentsats skall avsättas till ett CSR-ansvar. Exempelvis kan bolaget dela ut vinstmedel till organisationer som stödjer miljömässiga eller sociala syften. Det innebär krav på att ta ett samhällsansvar, samtidigt ges möjlighet för bolagen att själva få välja hur de vill fördela denna procentsats. Lösningen innebär att vinstsyftet fortfarande är styrande som rättslig norm för aktiebolaget, men samhället får också ta del av vinsten.

Man skulle också kunna tänka sig en ny bolagsform, s.k. "samhällsnyttiga bolag" och satsa på att marknadsföra dessa i framtiden. Alternativt att befintliga juridiska regelverk som konventioner, exempelvis barnkonventionen, blir bolagsrättsligt bindande.

5.1.1 Bolagens disponering av vinstmedel

Det är viktigt att företagen själva får bestämma hur de vill fördela sina tillgångar. Det skall satsa på saker som göra att aktieägare frivilligt är intresserade av att investera

⁹⁰ Bergström & Samuelsson 2015 s. 264.

pengar i bolaget. Vissa hävdar att samma resultat skulle kunna uppfyllas genom att höja bolagsskatten. Det är en alternativ lösning men problem uppstår då aktieägarna inte vet vilka bolag som är "goda" och det är svårt att definiera vad staten skulle lägga pengarna på och därför blir det ingen optimal lösning. Mer effektivt skulle det bli att låta företagen själva investera i sådant som de tycker är viktigt och som samtidigt gynnar dem själva. Bergström och Samuelsson nämner detta i form av att olika människor uppfattar företagens "goda värden" på skilda sätt. Därför skall företagen själva bestämma vad de vill satsa på och förhoppningsvis attraheras potentiella aktieägare av detsamma.⁹¹

För att nämna ett exempel skulle flygbolag kunna investera i flygtekniken så att den blir mer miljövänligt och inte släpper ut så mycket miljögifter och växthusgaser i atmosfären. Det skulle gynna både dem själva och vår globala miljö, och troligtvis något som de flesta aktieägare och konsumenter skulle anse vara positivt. Skulle man i det här exemplet välja att istället beskatta bolag så skulle man kunna argumentera för att staten, vald av folket, i sin tur delar ut forskningssubventioner till projekt som de tycker är bra, värda att satsa på. I så fall får flygbranschen förlita sig på att de får subventioner från staten för att utveckla flygtekniken.

5.2 Hårdare CSR-granskning av aktiebolagen

Idag är det i huvudsak media och ideella organisationer som granskar bolagen utifrån ett hållbart och etiskt perspektiv. Frågor som dessa tar allt större utrymme i samhällsdebatten och det kan ifrågasättas varför det inte finns en ännu hårdare granskning av bolagens CSR-ansvar och en lagstiftning kring det. En möjlig tanke skulle kunna vara att särskilda "granskningsbolag" likt dagens revisorer men med CSR som granskningssyfte. Alternativt en ytterligare utveckling av revisionsbyråerna att arbeta med och granska även dessa frågor. Revisorns uppgift är att utföra kontrollen utifrån det regelverk som bolagen måste följa. Ska det finnas CSR-revisorer krävs därför att man upprättar ett tydligt regelverk som de kan utgå ifrån i sin granskning.

⁹¹ Bergström & Samuelsson 2015 s.263.

I likhet med att reglerna om att vissa mindre aktiebolag inte kräver någon revisor så skulle inte heller dessa bolag påverkas av en så kallad "CSR-revisor". Det finns inte en adekvat anledning till detta eftersom så små bolag (fåmansbolag) ofta inte har någon märkbar påverkan på CSR.

För att kunna granska bolagens arbete med CSR krävs ett klart mer specificerat krav på hur bolagen måste arbeta. Detta skulle kräva ett utökat regelverk rörande granskning av CSR, likt den som påbörjats i och med EU-direktivet om utökad redovisningsstandard (se avsnitt 3:3). Syftet är fortfarande uteslutande att generera vinst till fördelning mellan aktieägarna. Bolagsstyrelsen och VD tvingas däremot att beakta även CSR i sina beslut och ta ansvar. Brister ansvaret skulle det leda till sanktioner. Ekonomiska sanktioner minskar den maximala vinsten och i slutändan påverkar sanktionerna vinstsyftet. Det skulle till och med kunna anses strida mot detsamma. På det sättet skulle aktiebolagen tvingas att ta ansvar.

6. Vinstsyftets beaktande av CSR och ekonomisk teori

Om bolagen inte aktivt arbetar med CSR kan det påverka vinstsyftet. Vissa dra det till och med så långt att det kan strida mot vinstsyftet. För att förstå hur detta förhåller sig till varandra krävs en ekonomisk redogörelse.

Väljer bolagen att ta ansvar för CSR eller inte så kommer det att medföra konsekvenser. Den rationella och troliga tolkningen är att det blir positiva konsekvenser om de tar ansvar men negativa om de struntar i sitt ansvar. Förutsatt att de blir granskade (vilket nu förutsätts efter förslaget i uppsatsen) så kommer det indirekt betyda ett försämrat resultat om bolaget brister i sitt CSR arbete. Detta eftersom bolaget lider ekonomisk skada och riskerar att bli skyldig att betala skadestånd eller sanktioner om myndigheter eller t.ex. CSR-revisorerna upptäcker att man fuskat med dessa frågor. Därav skulle man kunna påstå att bolaget handlar i strid mot vinstsyftet enligt 3 kap. 3§ ABL om man inte aktivt arbetar med CSR frågor. Vinsten subtraheras med skadeståndet/sanktionerna vilket resulterar i en minskad vinstutdelning till aktieägarna. Bolaget har därmed handlar i strid mot vinstsyftet i enighet med hur vinstsyftet definieras i uppsatsens andra kapitel av Bergström, Samuelsson och Skog. På så sätt kan ett undvikande av CSR ansvarstagande strida mot aktiebolagets syfte. Det sker tyvärr uppenbara avsteg från CSR inom företagsvärlden. Det senaste och kanske ett av de tydligaste exemplen är Volkswagen.

6.1 Volkswagen

Under hösten har vi fått reda på att storföretaget Volkswagen har manipulerat miljötester i syfte att öka sin vinst. Genom att visa bättre resultat än i verkligheten hoppades man på att kringgå regelverket om utsläppskrav och därmed kunna sälja fler bilar. Händelsen slog ned som en bomb i media och har påverkat många företag och organisationer. Det kan tyckas vara naivt av ett multinationellt företag att äventyra sitt förtroende på detta sätt. Sannolikheten att någon får kännedom om fusket var ju inte minimal. Kan man hävda att Volkswagen har stridit mot det grundläggande vinstsyftet i aktiebolagslagen i och med detta?

Att satsa på bra bilar och en ärlig företagsverksamhet bör vara en självklarhet för ett av världens största bilföretag. Att rentav fuska med sina bilar och tro att det inte skall läcka ut någonstans på vägen när man har X antal anställda som arbetar med detta och känner till bolagens fusk får anses vara rentav naivt och dumdrigt. Inte bara för bolaget själva utan kanske framförallt för alla aktieägare som investerat sina sparpengar i vad de trodde var ett "bra" och säkert bolag. Det är inte bara oansvarigt utan också oetiskt och oförsvarbart. Troligt är att de ångrar sitt beslut nu i efterhand när de kommer att bli krävda på så stora skadestånd så att till och med bolagets överlevnad sätts på spel. Att ett oetiskt handlande kan föra bolaget in i en eventuell konkurs visar på vikten av att handla korrekt på marknaden, vara ärlig mot allmänheten och sina aktieägare samt ta ansvar och aktivt arbeta med CSR. När/om Volkswagen kommer ut ur den här krisen kan man bara anta att de inte kommer våga chansa med några liknande falska mätmetoder i framtiden.

Volkswagen är inte ensam om att påverkas av detta. Skandalen har satt djupa spår i hela företagsvärlden. Sedan nyheten kom ut är det ytterst troligt att många företag har rannsakat sig själva för att de inte skulle riskera att bli upptäckta för något liknande. Händelser som Volkswagens kris sätter sina spår och för varje skandal som inträffar blir företagen sannolikt alltmer noggranna med att inte fuska med CSR frågor. Därför är det så otroligt viktigt att det finns organisationer som granskar företagen så att sådant här kommer ut. Granskningen är på så sätt ett viktigt redskap för att få bolagen att aktivt arbeta med CSR.

Det behövs dock bättre insyn och kunskap samt mer dynamiska metoder för kontroll. Vi måste vara kunniga nog för att hitta fusket. Det betyder inte att vi skall stoppa ny teknik utan bli ännu bättre på att förstå och granska den så vi kan upptäcka om organisationer fuskar för att de har "monopol på kunskapen".

6.2 Ett exempel med två liknande varuföretag med olika CSR-tankegång

Självklart finns det en ekonomisk ansats i företagets val av att satsa på CSR. Huruvida man väljer att satsa på det eller inte kan säkerligen både ge positiva och negativa resultat. Nedan följer ett exempel för att förtydliga detta.

6.2.1 Aktiebolag med CSR

Väljer man att satsa på CSR så kostar det pengar. Det behöver man ta med i beräkningarna. Genom att satsa resurser på CSR kan kostnaden per såld vara öka, t.ex. genom att bolaget väljer att köpa en råvara med bättre miljöprestanda istället för ett billigare alternativ. CSR kan därmed innebära att man utvecklar miljövänliga produktionskedjor. Detta kostar pengar men lönar sig förhoppningsvis långsiktigt. Det betyder att det kan ses som en investering för bolaget, även om det tillfälligt redovisas som en kostnad i resultaträkningen. En annan positiv aspekt är att både aktieägarna och konsumenterna troligtvis är intresserade av att investera i ett aktiebolag som implementerar ett hållbarhetsperspektiv. CSR-satsningen för alltså med sig ökad goodwill. Med fler potentiella investerare förbättrar bolaget sina möjligheter att genom t.ex. nyemission tillföra kapital till verksamheten. Även långivare kan därigenom se lägre risker och vara beredda att öka sin exponering i företaget. Samtidigt är fler konsumenter intresserade av att köpa varor av bolaget som då ökar intäkterna vilket slutändan förhoppningsvis resulterar i ett förbättrat resultat i resultaträkningen. Detta är ett exempel på hur bolaget kan få "svarta siffror" i resultatet trots att CSR kostar pengar. För att tydligt kunna se att bolagen satsar på CSR måste detta också redovisas i aktiebolagens redovisning på ett lämpligt sätt. Först då blir det enkelt för allmänheten att jämföra bolag och se om de beaktar CSR eller ej.

6.2.2 Aktiebolag utan CSR

Ett aktiebolag som väljer att undvika att lägga resurser på CSR och ett hållbarhetstänk undviker den kostnadsposten i resultaträkningen. Det betyder att bolaget ur den synvinkeln minskar sina kostnader. Blir de påkomna av en utomstående granskare att de handlat i strid mot exempelvis miljöbalkens regler eller mot mänskliga rättigheter så kommer troligtvis dessa skadestands- eller sanktionskostnader bli större än om bolaget valt att satsa på CSR. Om så är fallet innebär ett uteblivet CSR-ansvarstagande kanske istället "röda siffror" i resultaträkningen.

En annan aspekt är förutsatt att CSR medför goodwill så skulle ett aktiebolag som undviker CSR-ansvaret få färre aktieägare som är intresserade av att köpa nyemitterade eller noterade aktier i bolaget. Det resulterar även i att färre konsumenter

är intresserade av att köpa varor från dem. Detta skulle i ekonomiska termer innebära att bolagets upparbetade aktiekapital, resultat och kassaflöde inte skulle vara lika stora i jämförelse med ett bolag som satsar på CSR. Då det är centralt för bolaget att hitta finansiärer som är villiga att investera pengar i bolaget är det också bolagets skyldighet att ständigt sträva efter maximal vinst. Det gör det möjligt att ge utdelning till sina aktieägare som ersättning för den risk deras investering medfört.

Om bolaget inte satsat på CSR och valt att istället investera pengarna i exempelvis ökad produktion så skulle troligtvis ett sådant bolag gå med ännu större förlust om de därav blir skadeståndsskyldiga eller åläggs sanktioner. Detta i jämförelse med om bolaget valt att satsa på CSR från början, med en eventuellt lägre vinst som följd på kort sikt, men som i slutändan genererar en större vinst.

Hur stora sanktionerna eller skadeståndet som ska erläggas om man brutit mot vinstsyftet och mot ett regelverk för CSR låter jag vara osagt och lämnar med varm hand över till skadeståndsjuristerna. Sannolikt talar vi om avsevärda belopp för att nå ett önskvärt syfte.

6.2.3. Summering av exemplet

CSR påverkar således goodwill från två håll. Förhoppningsvis får man fler intresserade aktieägare när företaget satsar på CSR samtidigt som fler konsumenter efterfrågar de "goda" produkterna. Man kan därmed se att CSR's ur ett goodwill perspektiv fungerar när det ökar intresset hos såväl investerare som konsumenter. Fungerar detta borde man landa i att ett beaktande av att CSR blir en självklarhet för alla bolag eftersom CSR-aktiebolag i så fall skulle öka både sina försäljningsintäkter, resultat samt aktiekapitalet. Det har länge diskuterats om investerare faktiskt är intresserade av att företaget ökar sina kostnader i och med att de valt att satsa på CSR. Debatten börjar vända åt att fler och fler istället är för en CSR utveckling hos bolagen. Troligt är att debatten kommer gå ännu snabbare i samma riktning när man även kan se en ekonomisk lönsamhet genom CSR satsningen.

6.3 Hur CSR hanterar negativa externaliteter

Om ett bolag väljer att beakta CSR, t.ex. genom att köpa råvaror med bättre miljöprestanda, kan det innebära en minskning av de negativa externaliteter som verksamheten annars skulle givit upphov till. Ska man värna om miljön så kan bolagen inte släppa ut exempelvis miljögifter i en närliggande sjö. För att värna om sina anställda måste en bullrig fabrik minska ljudnivån vilket även medför att omgivningens negativa syn på fabriken minskas tack vare den minskade bullernivån. På detta sätt kan negativa externaliteter undvikas. Exempelen kan fortsätta men poängen är att ett CSR ansvarstagande hos bolagen troligtvis skulle kunna vara ett led i att undvika problemen med negativa externaliteter. Det innebär i slutändan lägre försiktighetskostnader och skadeståndskostnader för bolaget.

7. Kritiskt reflekterande analys

Det är lätt att göra en positiv framställning av CSR och att blunda för vad som kan var problematiskt eller till och med negativt. I följande kapitel analyseras tidigare antaganden och förslag ur ett mer kritiskt förhållningssätt.

7.1 CSR-redovisning

En granskning av bolagets arbete med CSR är svårt och kräver särskild sakkunskap för att kunna utföra granskningen korrekt. Att göra en allmän analys för att kunna jämföra bolag på ett rättvist sätt är svårt eftersom vi tala om "mjuka" värden som är svåra att mäta och formulera tydliga och rättvisa regelverk kring. Utan ett tydligt regelverk är det besvärligt för bolagen att veta hur de ska förhålla sig till situationen samtidigt som jämförelsen mellan bolag blir omöjlig utan ett tydligt ramverk. Att ta in CSR i bolagens årsredovisningar kan också tänkas ojämförbart eller svårtytt eftersom en CSR-satsning sällan är något som sker under bara ett redovisningsår. Det sträcker sig ofta under längre tid, vilket man måste ta hänsyn till i sina beräkningar. Dessutom är det kostsamt för bolag att göra sådana redovisningar och anlita speciella revisorer. Kritiker hävdar att det i slutändan bara är revisionsbyråerna som kommer att tjäna på det. I en optimal värld så skulle alla sköta sig utan kontroll men eftersom så inte är fallet får man fortsätta att kämpa med diverse CSR modeller för att kunna upptäcka "bovarna".

7.2 Naiva bolagsledningar

Om man skulle förändra eller utöka vinstsyftet så finns det vissa som anser att detta bara innebär att man ger ledningen större makt. Samuelsson menar att man inte kan ge bolagsledningar ännu större ansvar. Ledningar kan i vissa sammanhang uppfattas som dåliga på avvägningar. Med sådana förutsättningar kan ett ökat mandat innebära stora risker för bolaget. Om ledningen skulle få möjlighet att använda överskottet till vad de vill så skulle det kunna gå ut över aktieägarna. Samuelsson är övertygad om att stor handlingsfrihet för ledningar gällande CSR etc. inte skulle leda till att bolaget får konkurrensfördelar. För att ledningen ska kunna styra bolaget i rätt riktning måste det därför finnas tydliga och höga krav på regler att följa som inte är motsättning till vinst. Aktieägarna ska få ut så stor avkastning som möjligt.

Aktiebolag måste följa de generella reglerna om vinstsyftet i ABL, annars faller det grundläggande resonemanget som helhet. Investeringar måste vara lönsamma. Grunden i företagen filosofi måste vara att de kan göra vinst. Kan de inte det tvingas de ändra koncept eller kanske förflytta sig till en annan marknad menar Samuelsson. Då talar vi om rationella företag. Det skulle leda till att om CSR visar sig ge högre vinst så kommer alla bolag automatiskt att vilja rätta in sig i det ledet. Existerar sambandet mellan CSR och högre vinst så kommer ledningen välja att gå den vägen.

7.3 Dyrare för konsumenten men bättre anseende

En följd av bolagens ökade CSR-satsning kan bli att priserna ökar. I slutändan drabbar detta konsumenterna på grund av dyrare varor och tjänster för att aktiebolagen fortfarande ska kunna göra motsvarande vinst som innan. Det är inte en utesluten konsekvens men om man leker med tanken att staten skulle kunna minska sina kostnader för att "rena miljön", eftersom bolagen ökat sitt miljöansvarstagande, så skulle staten kunna genomföra skattelättnader för skattebetalarna tillika konsumenterna. Detta skulle resultera i lika mycket "pengar i plånboken" för konsumenterna som tidigare.

Min argumentation bygger på att när bolagen väljer att satsa på CSR så blir de mer omtyckta av konsumenterna och investerarna. CSR's genomslag de senaste 20 åren ser inte ut att bromsas utan är snare något man talar mer frekvent om. Ju mer befolkningen kunskap ökar om CSR, desto mer tendera man också att värdesätta det i sitt val av bolag gällande såväl investeringar, konsumtion som arbete. I takt med att en sådan kultur förstärker sin etablering på marknaden så kommer också allt fler att frivilligt beakta CSR och dess aspekter i syfte att faktiskt maximera vinsten.

För att accelerera den här typen av tankegång på marknaden krävs att vi inför tydligare regler som aktiebolagen måste rätta sig efter. Det är då revisorernas uppgift att granska, så att allmänheten lättare kan ta del av vilka bolag som sköter sig och vilka som inte gör det. Vinstsyftet kvarstår som det ensamt yttersta syftet för aktiebolagen. Poängen är att bolagen i framtiden måste beakta CSR för att ha möjlighet att uppfylla vinstkriteriet i dess betydelse att maximera vinsten.

7.4 Skadestånd

Om bolagen bryter mot lagstiftningen blir de skyldiga att betala skadestånd enligt skadeståndsreglerna, såvida någon väljer att stämma bolaget i fråga. I skadeståndsdebatten har utgångspunkten legat i att belysa kostnaderna för skadan och att därmed få bolagen att undvika skadan från början. Att hävda att bolagen frångår vinstsyftet, om de t.ex. genomför ett miljöpåverkande projekt som kan leda till skadestånd eller sanktioner, är att dra det till sin ytterlighet. Att detta strider mot vinstsyftet kan vara en rimlig tolkning men huruvida man skulle bli dömd för det i Sverige får nog anses osannolikt. Skadestånd eller sanktioner skulle bolaget sannolikt få betala men kopplingen till vinstsyftet finns det idag, vad jag vet, ingen rättspraxis kring.

7.5 Etik och moral

I slutändan är det lätt att debatten landar i etiska och moraliska analyser. Den debatten har jag valt att i största möjliga utsträckning avgränsa mig från, då den diskussionen hamnar för långt ifrån ämnet, grundfrågeställning och vad uppsatsen ämnar syfta till. Att få tillstånd etablerade moraliska avvägningar på marknaden är förenat med stora problem då det sannolikt är en omöjlighet att göra alla till lags. Moralfilosofin kan kritisera beslutskriteriet som omoraliskt. Etiken blir som en restpost, det sista alternativet som kvarstår när allt annat diskuterats. Den sista kvalitetsförbättringen, är den verkliga lönsam? Det måste företagen fråga sig själv hela tiden.

8. Slutsatser

För att avslutningsvis knyta ihop säcken och återgå till uppsatsens frågeställningar så var de att utreda vad som avsågs med vinstsyftet enligt 3 kap. 3§ ABL, ifrågasätta om en förändring eller expanderings var nödvändig och hur vinstsyftet förhåller sig till ekonomin i stort. De två sista frågorna berörde huruvida vinstsyftet går att förena med CSR samt hur man får aktiebolagen att ta större samhällsansvar. Jag har i uppsatsen utrett samt argumenterat både för och delvis emot varför vinstsyftet bör behållas som det är samt hur man skulle kunna få bolagen att ta sitt ansvar. Jag kom fram till följande slutsatser.

Mycket tyder på att Milton Friedmans klassiska ekonomiska vinstmaximeringsprincip håller än idag. Samuelsson menar att det till och med är så fundamentalt att utan vinstsyftet så faller hela den aktiebolagsrättsliga bolagsformen. Att bara sträva efter vinst utan att försöka maximera vinsten som Beate Sjøfjell antyder anser Samuelsson skulle omöjliggöra att företagen handlar rationellt. Sjøfjells moraldiskussion må ha goda avsikter men som analysverktyg blir det svårt att se den som rationell då det inte är hållbara premisser som lyfts fram. Det enda som sker är att man ger företagsledningarna ökat utrymme för att äventyra aktieägarkapitalet.

Trots de utmaningar som nämns i kapitel sju tyder mycket på att det är lönsamt och avgörande för bolagens framtid att beakta CSR. Som tidigare nämnts så skulle till och med en utebliven CSR satsning kunna ses som att bolagen inte följer det grundläggande syftet, vinstsyftet. Vinstsyftet får därmed anses vara förenligt med CSR.

Att bolagen ska satsa på maximal vinst i likhet med Bergströms, Samuelssons och Skogs teorier får anses vara den mest rimliga tolkningen. Utan detta skulle man inte kunna avgöra om ett bolag faktiskt har skött sig gentemot aktieägarna och deras redan normalt underlägsna ställning i förhållande till ledningen skulle då vara hotad.

Huruvida CSR i framtiden blir tvingande för bolagen genom t.ex. lagstiftning är ingen omöjlighet men svårt att garantera. Vad jag däremot skulle vilja påstå efter min juridiska och ekonomiska studie i uppsatsen är att aktiebolag framöver förmodligen kommer att bli tvingade att ta ett större ansvar. Om inte direkt så indirekt, eftersom såväl investerare som konsumenterna i allt större utsträckning kommer kräva och efterfråga

det. Det betyder att väljer bolagen att bortse från CSR så kommer de att bli mindre intressanta för allmänheten och därmed tappa marknadsandelar. Det kanske till och med kan gå så långt att bolag utan någon form av CSR-perspektiv helt slås ut från marknaden eller aldrig kommer in. Detta kan låta drastiskt men faktum är att ju mer vi diskuterar, desto viktigare tycker huvuddelen av befolkningen att det är att ta ansvar för samhället genom hållbar utveckling.

Av egen erfarenhet har jag fått möjlighet att upptäcka att frågor som miljö och mänskliga rättigheter är viktiga för människor i allmänhet. När jag jobbat extra på bank under studietiden har jag fått många frågor av finansiell karaktär som handlar om hur de kan placera pengar i aktier och fonder som tar hänsyn till vårt samhälle utifrån ett globalt hållbarhetsperspektiv. Det visar på att intresset hos spararna och investerarna finns, informationen måste dock vara tillgänglig för allmänheten för att man ska kunna avgöra vilka som är de hållbara bolagen att satsa på.

För att återgå till klimatmötet i Paris så har viljan att få ett avtal på plats, i syfte att rädda vår planet, aldrig varit så stor som nu, och nu har avtalet ingåtts. Länder som aldrig tidigare varit intresserad av att diskutera frågor som miljö har nu insett att även de måste dra sitt strå till stacken. Då är det ingen orimlig tanke att världens storföretag också tvingas ta sig an samhällsfrågor i större utsträckning. Särskilt med tanke på att flera storbolag har ett större marknadsvärde än vissa länders BNP. Med vinstsyftet i behåll börjar bolagen sin resa mot en mer hållbar företagsamhet som kommer att krävas av såväl bolagen, myndigheter, lagstiftare, revisorer och inte minst av allmänheten.

Med denna uppsats hoppas jag ha ökat förståelsen för vikten av att undersöka dessa komplexa frågeställningar vidare, i hopp om att i framtiden kunna lösa många av dagens frågor och problem. Kanske är miljön på väg att räddas och bolagsskandalerna ett minne blott om en ny era för det aktiebolagsrättsliga vinstsyftet påbörjas under 2000-talet.

Summary

How does the profit motive relate to the goal of sustainable development? This study analyzes what the corporate law profit objective means on the basis of Chapter 3. Section 3 ABL and how it relates to economic concepts like CSR (Corporate Social Responsibility) and negative externalities. The essay also aims to examine how the current legislation may be developed for businesses to take greater social responsibility.

In the media, it is not rare that we can take part of the corporate scandals in which companies make short-term decisions at the expense of the environment. One example is Volkswagen's emissions cheating in the fall. Given that a single limited liability company may have a market value that exceeds the country's GDP, it is necessary that they take responsibility for sustainability issues as CSR. This means that companies are not just acting from an economic point of view but also from an environmental and social issues.

My conclusion is that companies should take responsibility both for themselves and for society. This results in the long term increased profits as more investors, lenders and consumer demand for this type of company. The profit motive united thus with CSR. For these stakeholders to evaluate companies' sustainability efforts need scrutiny of such work are developed like the one that started in the EU directive 2014/95/EU on sustainability reporting.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Aktiebolagslag (2005:551).

Internationellt

Brundtlandkommissionen. 1987. *World Commission on Environment and Development. (Vår gemensamma framtid).*

Commission of the European Communities (2006-03-22). *COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL AND THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE - IMPLEMENTING THE PARTNERSHIP FOR GROWTH AND JOBS: MAKING EUROPE A POLE OF EXCELLENCE ON CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY.* Bryssel.

Europaparlamentet och Rådets Direktiv nr 2014/95/EU av den 22 oktober 2014 om ändring av direktiv 2013/34/EU vad gäller vissa stora företags och koncerners tillhandahållande av icke-finansiell information av upplysningar om mångfaldspolicy. EUT nr: L 330/1. (15.11.2014).

Nationella utredningar

DS 2014:45. *Företagens rapportering om hållbarhet och mångfaldspolicy.*

Regeringskansliet, Utrikesdepartementet. (2013). *Hållbart företagande – Plattform för svenskt agerande.* Artikelnr: UD 13.031.

SOU 2003:98. Förslaget till ny aktiebolagsform; *Aktiebolag med begränsad vinstutdelning.*

Propositioner

Prop. 1895:6 s. 117. Kungl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen bl.a. med förslag till ny aktiebolagslag.

Prop. 2004/05:85. Ny aktiebolagslag.

Prop. 2004/05:178. Aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning.

Litteratur

Andersson, G. & Greve, J. (2010). *Kalkyl och budget*. Lund: Studentlitteratur.

Arvidsson, N. (2011). *Aktieägaravtal – Särskilt om beslut och överlåtelsebindningar*.
Upplaga 1:2. Stockholm: Thomas Reuters Professional AB.

Bergh, A. & Jakobsson, N. (2014). *Modern mikroekonomi – Marknad, politik och välfärd*.
Upplaga 3:1. Lund: Studentlitteratur AB.

Bergström, C. & Samuelsson, P. (2012). *Aktiebolagets Grundproblem*. Upplaga 4:1.
Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Bergström, C. & Samuelsson, P. (2015). *Aktiebolagets Grundproblem*. Upplaga 5:1.
Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Dahlman, C, Glader, M. & Reidhav, D. (2004). *Rättsekonomi – En introduktion*. Upplaga
2:2. Lund: Studentlitteratur AB.

Nerep, E. & Samuelsson, P. *Aktiebolagslag (2005:551) 3 kap. 3 §*, Lexino 2013-12-01.
(Hämtat djup lagkommentar från Karnov 2015-11-19).

Ohlson, G. Ny Juridik 4:12 s. 27. *"Syftets betydelse i bolagsstyrning"*. (Hämtad från Karnov
2015-11-19. Sökord: Vinstsyfte).

Ohlson, G. (2012). *Vikten av vinst – En studie om syftets betydelse i bolagsordningen*.
Uppsala: Iustus Förlag AB.

Sandgren, C. (2015). *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare- Ämne, material, metod och argumentation*. Upplaga 3:1. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Samuelsson, P. (2005). *Konkurrerande modeller för bolagsstyrning*. I: Birgitta Nyström, Annamaria Westregård, Hans-Heinrich Vogel, *Liber Amicorum Reinhold Fahlbeck*, Juristförlaget i Lund, Lund, 2005, s. 459-485.

Sandström, T. (2012). *Svensk aktiebolagsrätt*. Upplaga 4:1. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Thomasson, J, Arvidson, P, Carrington, T, Johed, G. Et al. (2013). *Den nya affärsredovisningen*. Upplaga 19:1. Stockholm: Liber AB.

Wilson, A, et al. (2012). *Services Marketing – Integrating Customer Focus Across the Firm*. Upplaga 2. Berkshire: McGraw-Hill Higher Education.

Artiklar

Carroll, Archi B. & Shabana, Kareem M. (2010). *The Business Case for Corporate Social Responsibility: A Review of Concepts, Research and Practice*. International journal of management reviews 12(1): 85-105.

Sjåfjell, B. (2013). Sustainable Companies: Possibilities and Barriers in Norwegian Company Law, University of Oslo.

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2311433. (Hämtad 2016-01-21).

Sjåfjell, B. et al. (2015). *Corporate Social Responsibility and Environmental Sustainability*.

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2664037. (Hämtad 2016-01-20).

Skog, R. (2015). "Om betydelsen av vinstsyftet i aktiebolagslagen". SvJT.

Elektroniska källor

DN. Nords, A. (2015). *Finansman vill chockhöja priset på ännu ett livsviktigt läkemedel*. <http://www.dn.se/ekonomi/finansman-vill-chockhoja-priset-pa-annu-ett-livsviktigt-lakemedel/>. (Hämtad 2015-12-13).

ECGI. *Professor Beate Sjøfjell, Biography*. http://www.ecgi.org/members_directory/member.php?member_id=589. (Hämtad 2016-01-20).

Miljö & Utveckling – Tidningen för Miljöproffs. Bergh, J. (2015-09-30). "Krav på hållbarhetsrapport väcker känslor". <http://miljo-utveckling.se/obligatorisk-hallbarhetsrapportering-vacker-kanslor/>. (Hämtad 2015-12-01.)

Nationalencyklopedin, NE. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/csr>. (Hämtad 2015-01-20).

SvD. Cervenka, A. (2015). *Finansbranschen har valt att blunda för klimatet*. <http://www.svd.se/finansbranschen-har-valt-att-blunda-for-klimatet/om/svd-2-grader>. (Hämtad 2015-11-28).

Wolters Kluwer Law & Business. (2009). Sammanfattning av; *Towards a Sustainable European Company Law: A Normative Analysis of the Objectives of EU Law*. By Beate Sjøfjell. <http://www.wklawbusiness.com/store/products/sustainable-european-company-law-normative-analysis-objectives-eu-law-prod-9041127682/hardcover-item-1-9041127682>. (Hämtad 2016-01-21).

Rättsfallsförteckning

Amerikanska domstolar

Dodge vs. Ford Motor Co. 204 Mich. 459, 170 N.W.668, 3 A.L.R. 413 (1919).